

Polacy nad Wilią – Niemenczyn

Wystawa podsumowująca wyniki
badań terenowych w formie obozu
naukowo-badawczego z udziałem
pracowników, doktorantów oraz studentów
ścieżek specjalizacyjnych realizowanych
przez Katedrę Socjologii i Antropologii
Obyczajów i Prawa

22–30 sierpnia 2012
Niemenczyn, Litwa

OBÓZ I STUDENCI

Corocznie Katedra Socjologii i Antropologii Obyczajów i Prawa ISNS UW prowadzi obozy naukowo-badawcze w terenie dla studentów ze ścieżek specjalizacyjnych prowadzonych przez Katedrę w Instytucie Stosowanych Nauk Społecznych. Badanie przeprowadzono w ramach BST ISNS UW 16/600/49/11 „Antagonizm i pojednanie w środowiskach wielokulturowych”.

Przedstawione tu wyniki mają charakter wstępny a ich cytowanie wymaga porozumienia się z kierownikiem badań prof. dr hab. Jackiem Kurczewskim (j.kurczewski@uw.edu.pl). Obóz w Niemenczynie kierowany przez dr Aleksandrę Herman trwał w dniach 22-30 sierpnia 2012 r. Ogółem zrealizowaliśmy 224 ankiety, których kwestionariusze były przygotowane

w trzech językach: polskim, litewskim i rosyjskim, a ponadto wiele wywiadów i obserwacji. Dziękujemy za pomoc staroście miasta Niemenczyn – P. Mieczysławowi Borusewiczowi.

Uczestnicy badań:

1. Katarzyna Machnowska
2. Małgorzata Błaszyńska
3. Ilona Gizińska
4. Maria Buko
5. Paweł Jeleniewski
6. Marek Kozłowski
7. Michalina Urbańska
8. Natalia Rychalska
9. Olga Czeranowska
10. Małgorzata Pawlak
11. Aleksandra Firek
12. Krzysztof Jabłoński
13. Mariusz Sugajski
14. mgr Emilia Rekosz
15. mgr Katarzyna Tasarek-Skrok
16. mgr Karol Kamiński
17. mgr Michał Batorowicz
18. dr Aleksandra Herman
19. prof. Małgorzata Fuszara
20. prof. Jacek Kurczewski

Zbiórka na Żurawiej 4 przed wyjazdem do Niemenczyna

Kolacja po ciężkim dniu pracy

Studenci wyruszają na pierwszy dzień badań – oj, będzie się działo!

Wzięliśmy udział w specjalnie zorganizowanym oficjalnym spotkaniu w Ambasadzie RP w Wilnie z Ambasadorem Januszem Skolimowskim i przedstawicielami lokalnych organizacji polskich, którzy zapoznali nas z sytuacją Polaków na Litwie.

Uroczyste złożenie wienca pod grobem „18 Nieznanych Żołnierzy Wojsk Polskich” poległych w 1919 r.

Kontrola jakości odbywała się z konieczności nocą

Pożegnalne ognisko

Prof. Jacek Kurczewski stawia pieczęć – „wejściówkę” na pożegnalne ognisko. Cele badawcze zrealizowane!

Grupowe zdjęcie ze starostą Niemenczyna i naszym opiekunem, P. Mieczysławem Borusewiczem (pierwszy z lewej)

POLACY NA WILEŃSZCZYŹNIE

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie są ludnością autochtoniczną, zamieszkującą w sposób zwarty tereny Wileńszczyzny, czyli Litwy południowo-wschodniej. Od dawna ludność polska sąsiaduje tam z litewską i ruską. W czasie II wojny światowej wymordowano miejscowych żydów, a za czasów sowieckich przybyli ludzie z różnych terenów b. ZSRR.

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie, jak i na innych terenach zamieszkałych przez Bałtów zaczęli pojawiać się już w średniowieczu – byli to głównie emigranci ze stosunkowo łudnego Mazowsza. Po zawarciu unii polsko-litewskiej w 1385 r., a przede wszystkim Unii Lubelskiej w 1569 r. rozpoczął się stopniowy proces polonizacji elit Wielkiego Księstwa Litewskiego. Warto przy tym zaznaczyć, że etniczni Litwni stanowili zdecydowaną mniejszość Wielkiego Księstwa, a ich warstwy wyższe zanim poddały się polonizacji, ulegały rutenizacji. Pod koniec XVIII wieku Wileńszczyzna była w ogromnej większości polskojęzyczna, a określenie Litwin w języku polskim funkcjonowało do określenie pochodzącego z Wielkiego Księstwa Polaka, w takim sensie jak Mazur był mieszkańcem Mazowsza.

W XIX rozwój idei nacjonalistycznych oraz kształtowanie się narodów w nowocześnieym sensie rozumienia tego słowa rozbudziło też narodowościowe dążenia etnicznych Litwinów, w opozycji do Litwinów-Polaków.

Ogłoszenie niepodległości Litwy i Polski jako odrębnych bytów państwowych w 1918 r. szybko doprowadziło do napięć politycznych i militarnych między oboma krajami. Polskie programy federacyjne (piłsudzcy) oraz inkorporacyjne (narodowi demokraci) wobec Litwy, a także pretensje terytorialne Litwinów wobec Wileńszczyzny czy Suwalszczyzny doprowadziły do lokalnej wojny polsko-litewskiej przerwanej przez ofensywę Tuchaczewskiego w 1920 roku – bolszewicy zajęci wojną z Polską, przekazali Wileńszczyznę Litwinom. Po zwycięskiej wojnie z Sowietami, jesienią 1920 roku, Polacy przeprowadzili operację wojskową pod przykrywką rzekomego buntu oddziałów gen. Żeligowskiego i zajęli po krótkim oporze Litwinów całą Wileńszczyznę. Powstała quasi-republika Litwy Środkowej, która w 1922 roku przyłączyła się do Rzeczypospolitej Polskiej.

Wydarzenia te miały decydujący wpływ na bardzo złe relacje polsko-litewskie w dwudziestoleciu międzywojennym. Normalne stosunki dyplomatyczne zostały nawiązane dopiero w 1938 r. na skutek polskiego ultimatum.

Podpisanie niemiecko-sowiecko porozumienia znanego jako Pakt Ribbentrop-Mołotow było punktem krytycznym w historii II RP, a także niepodległej Litwy. Wskutek niemiecko-sowieckiej agresji w 1939 r. Polska znalazła się pod okupacją, Wileńszczyzna zajęta przez Armię Czerwoną została najpierw przez władze sowieckie przekazana Republice Litewskiej, a następnie (wraz z całą Litwą) zajęta ponownie przez wojska sowieckie 1940 roku. Podczas okupacji sowieckiej, a następnie niemieckiej ludność Wileńszczyzny poniosła ogromne straty wskutek ludobójczej polityki prowadzonej przez obu okupantów. Zmiany granic narzucone podczas konferencji zwycięskich w II Wojnie Światowej mocarstw spowodowały, że Wileńszczyzna znalazła się w granicach ZSRR, a większość tamtejszych Polaków wyjechała do PRL. [Źródła: 1) Z. Kurcz, Mniejszość polska na Wileńszczyźnie. Sudium Socjologiczne, Wydawnictwo UWr, Wrocław 2005; 2) L. Wyszczelski, Wilno 1919-1920, Bellona, Warszawa 2008].

Polacy na Litwie

Polacy są obecnie największą mniejszością narodową na Litwie i stanowią 6,6% ludności (ok. 208 tys. osób). Pozostałe mniejszości narodowe i etniczne Litwy to: Rosja-

WYBORY PARLAMENTARNE NA LITWIE W PAŹDZIERNIKU 2012

SYSTEM WYBORCZY NA LITWIE:

Litewski sejm ma 141 posłów.

Na Litwie jest w sumie 71 okręgów wyborczych

71 posłów jest wybieranych w systemie większościowym (71 okręgów wyborczych jednomandatowych – lista okręgowa), a 70 w systemie proporcjonalnym (na nazwisko z listy partyjnej – lista ogólnokrajowa).

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Litwa i Litwini

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

nie – 5,8%, Białorusini – 1,2%, Ukraińcy – 0,5%, inni – 1,7% (dane pochodzą ze spisu ludności z 2011 r.). Spis z 2011 r. ujawnił spadek liczby ludności polskiej o 23 tys. względem spisu z 2001 r., czyli aż o 11,2%. Spadek liczby Polaków na Litwie wiązał się z ubytkami naturalnymi: śmiertelnością i spadkiem liczby urodzeń – polska społeczność na Litwie to w dużym stopniu z ludzie w podeszłym wieku. Poza tym zwiększa się tempo procesów asymilacyjnych, m.in. wzrasta udział małżeństw mieszanych polsko-litewskich.

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie skarżą się też na litewską politykę państwową, która m.in.:

- uprzywilejowuje język litewski

Dnia 1 stycznia 2010 r. wygasła ustawa o mniejszościach narodowych na Litwie, która pierwotnie była przyjęta w 1989 r. Kwestie językowe – poza Konstytucją i ratyfikowanymi Europejską Konwencją Praw Człowieka i Konwencją Ramową Rady Europy o Ochronie Mniejszości Narodowych – reguluje „Ustawa Republiki Litewskiej o języku państwowym” [z dn. 31.01.1995], na mocy której nazwy powinny być pisane w języku państwowym, wyjątkiem są nazwy organizacji wspólnot narodowych [art. 17 i 18]. Jak dotąd, nie uchwalono nowej ustawy o mniejszościach narodowych. Obecnie tablice z polskimi nazwami ulic, o ile są umieszczane, wiesz się je na prywatnych domach, a nie na słupach i ziemi państwowej.

- uprzywilejowuje szkolnictwo litewskie

M.in. istnieje różny system finansowania szkół litewskich i mniejszości narodowych, od wiosny 2013 r. ma być ujednolicony (pisany po litewsku) egzamin maturalny dla uczniów szkół litewskich i nielitewskich – decyzję sejm Litwy podjął w marcu 2011 r., nie dając nie-Litewskiej młodzieży pełnego cyklu szkolnego na przygotowanie), istnieją też rygorystyczne kryteria kompletowania klas, niemożliwe do spełnienia w części miejscowości, w których żyją Polacy.

- utrudnia partiom mniejszościowym wejście do parlamentu

Zarzuca się m.in. manipulowanie granicami okręgów jednomandatowych, rozszerzenie progu wyborczego obowiązujący równo wszystkie partie (także mniejszości narodowych), ostatnio zaś – kwestionowanie lojalności wobec państwa litewskiego wybranych z ramienia AWPL posłów na Sejm RL, którzy posiadają Kartę Polaka.

- utrudnia Polakom zwrot ziemi

Tzw. ustawa reprywatyzacyjna Ustawa o prawie obywateli do zachowanych nieruchomości z 1997 r., która umożliwiła masowe osadnictwo osób narodowości litewskiej na terenach Wileńszczyzny, dotychczas zwarcie zamieszkałych przez mniejszość polską, wskutek przyzwolenia na p r z e n o s z e n i e byłej własności ziemskiej w dowolny zakątek kraju, bez uwzględnienia różnic wartości tej ziemi, z pogwałceniem ustawowego pierwszeństwa odzysku ziemi dla miejscowych.

POLACY W OKRĘGU WILEŃSKIM

W stołecznym Wilnie w 2001 r. mieszkało 104 446 Polaków (19,4% ludności miasta), w rejonie wileńskim – 56 197 (63,5% ludności), w sołecznickim – 31 223 (80%), w trockim – 12 403 (33,2%), w święciańskim – 9 100 (28%), w szyrwincim 2 019 (10%) i w elektreńskim 2 175 (7,5%). Łącznie w okręgu wileńskim mieszkało 217 898 Polaków, co stanowiło 26,11% wszystkich mieszkańców.

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy na Litwie

Polacy w wymienionych regionach to 90,0% całej ludności polskiej zamieszkałej na Litwie. Pozostali Polacy są rozproszeni na terytorium całej Republiki Litewskiej i nie stanowią większej zbiorowości.

LITWINI O POLAKACH

Przeprowadzone w 2012 na zlecenie Ambasady RP przez LSK badania repren-tatywne na próbie 1009 mieszkańców Litwy przyniosły m.in. informację, że 73,1% uważa Polskę za ważnego partnera Litwy na arenie międzynarodowej a 74,6% uważa współpracę z Polską za korzystna pod względem gospodarczym dla Litwy za ważnego partnera gospodarczego Litwy. Z drugiej strony tylko 34,2% badanych uważa że ston-sunki między Polską a Litwa są dobre a 33,1%, że Polska jest państwem przyjaznym wobec Litwy. Wobec Polaków dominują nastawienia pozytywne skoro tylko 13,3% nie chciałaby mieszkać w sąsiedztwie Polaka, 11,5% nie chciałaby pracować z Pola-kiem a 26,4% nie chciałaby mieć Polaka/Polkę za zięcia/synową. Prof. Bogdan Grużewski, doc. dr Laima Okuneviciute-Neverauskiene i dr Vilana Pi-linkaite-Sotiriovic, Badanie opinii publicznej dot. Wizerunku Polaków na Litwie i wi-zerunku Polski w społeczeństwie litewskim, LSTC, Wilno 2012

HISTORIA NIEMENCZYNA

Niemenczyn jest jedną z najstarszych miejscowości na Litwie. Pierwsza wzmianka o Niemenczynie pochodzi z 1338 r. Jest to data podpisania przez wielkiego księcia Giedymina pokojowej i handlowej umowy z Inflantami. Już w XIV wieku Niemen-czyn był ważnym ośrodkiem gospodarczym i religijnym. Jest to miasteczko, w któ-rym powstał jeden z pierwszych kościołów na terenie obecnej Litwy, ufundowany przez Władysława Jagiełłę w 1387 r.

W XVI wieku Niemenczyn zaliczał się do mniejszych miasteczek: na jego terenie znajdowało się 16 domów ORAZ 3 karczmy piwne i miodowe.

W 1554 r., podczas reformy rolnej, Zygmunt August nadał osiedlu Niemenczyn prawa miasteczka, wskazując w jednym z listów, że „jest to jego dwór”. W centrum miastecz-ka znajdował się rynek, okrążony 15 domami, między którymi biegły trzy główne ulice: Połocka, Wileńska i wzdłuż rzeki – Wi-leńska.

W 1777 r. powstała w miasteczku szkoła para-fialna. H. Borkowski odtworzył liczbę uczniów szkoły: w 1792 r. było 18 uczniów, a w 1801 r. – 8; w 1811 r. - 10, w 1812 – 6, w 1813 – 4, w 1814 – 10, a w 1815 – 14 (do szkoły uczęszczał chłop-cy). Program (w języku polskim) obejmował naukę czytania, pismo i podstawy arytmetyki, a dla dzieci szlachty także francuski i łacine.

W 1819 r. powstała nowa szkoła, która działała do 1825 r.

Warto przytoczyć za H. Borkowskim fragment książki hr. Konstantego Tyszkiewicza, który opisał zwiedzane przez siebie miasteczka: „Niemenczyn, miasteczko rządowe, o trzy mile odległe od Wilna w powiecie wileńskim leżące na trakcie pocztowym, po-mimo iż lichą ma powierzchniość jest bardzo starą i od dawna znaną osadą na Litwie. Mała to i licha bardzo drewniana mieścina, dwie tylko murowane budowy, to jest sta-cja pocztowa i karczma ją ozdabiają. Trzecim w nim, najwspanialszym murem jest Dom Boży, kościół zaledwie zakończony” (książka wydana w 1871 r.).

Pod koniec XIX wieku większość mieszkańców stanowili Żydzi. W tym czasie lud-ność Niemenczyna utrzymywała się głównie z rolnictwa, handlu lub rzemiosła. Życie gospodarcze w miasteczku ożywiło się po 1862 r., kiedy otwarta została kolej żela-zna z Petersburga do Warszawy (stacja była niedaleko Niemenczyna, w Bezdanach). W Niemenczynie istniał także szpital, który był przede wszystkim przytułkiem dla osób starszych i niepełnosprawnych. Była także apteka, która zaczęła działać w 1895 r. W latach 1903-1904 wybudowano cerkiew (dzięki datkom prawosławnych mieszkań-ców oraz wsparciu rządu carskiego). Cerkiew została zniszczona na skutek bomby

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn, 1918 r.

Niemenczyn

STOSUNKI POLSKO-LITEWSKIE

Tylko 13,8% badanych wymienia konflikty polsko-litewskie jako występujące w życiu Niemenczyna. Stosunki polsko-litewskie przedstawiają się lepiej gdy pytamy o bezpośrednie relacje międzyludzkie niż wtedy, gdy pytamy o życie publiczne w ramach Republiki Litewskiej czy stosunki międzynarodowe polsko-litewskie.

P64 3 i 6 3.				
Możliwe odpowiedzi	Czy w rodzinie są?		Czy wśród przyjaciół są?	
1. sami Polacy	81	36,2%	24	10,7%
2. sami Litwini	5	2,2%	2	0,9%
3. sami Rosjanie	6	2,7%	2	0,9%
4. sami inni	1	0,4%	2	0,9%
5. różnej narodowości	128	57,1%	193	86,2%
Brak danych	3	1,3%	1	0,4%
O g ó l e m	224	100% = 224	224	100% = 224

Większość naszych rozmówców (57%) żyje w rodzinach mieszanych pod względem narodowym, zdecydowana większość (86%) ma przyjaciół różnej narodowości. Także pytani o wybór małżonka, w większości (67%) odpowiadają, że „narodowość nie jest ważna w doborze małżonków”, podczas gdy 31% uważa, że „lepiej jest, gdy mąż i żona

są tej samej narodowości, ale nie jest to konieczne”, a tylko 6% uważa, że „ludzie różnej narodowości nie powinni pobierać się między sobą”.

P50 i 51. Jak Pan(i) ocenia obecne stosunki polsko-litewskie?				
	Tutaj, na miejscu		Między państwami polskim i litewskim	
1. bardzo dobre	44	19,6%	7	3,1%
2. raczej dobre	111	49,6%	36	16,1%
3. takie sobie	51	22,8%	101	45,1%
4. raczej złe	9	4,0%	46	20,5%
5. bardzo złe	2	0,9%	24	10,7%
Brak danych	7	3,1%	10	4,5%
Ogółem	224	100,0%	224	100,0%

Kiedy pytamy o stosunki litewsko-polskie na miejscu, w Niemenczynie, gdzie – co trzeba pamiętać – Polacy mają kontakt nie tylko z sąsiadami, wśród których są Litwini, ale także z przedstawicielami litewskich organów państwowych czy firm lub organizacji, ocena tych stosunków jako bardzo dobre lub dobre jest wyrażana przez wyraźną większość, bo 69,2% badanych, a tylko 4,9% ocenia je jako złe lub bardzo złe.

SPOTKANIE W AMBASADZIE

29 sierpnia 2012 r. nasza grupa badawcza wzięła udział w oficjalnym spotkaniu w Ambasadzie RP w Wilnie. Wśród gości zaproszonych przez Ambasadora Janusza Skolimowskiego byli:

- Renata Czekacka – sekretarz Samorządu Rejonu Wileńskiego, reprezentująca równocześnie Forum Rodziców Szkół Polskich na Litwie
- Iwona Frączek – I Radca, p.o. Kierownika Wydziału Konsularnego Ambasady RP w Wilnie
- Joanna Gasiul – Europejska Fundacja Praw Człowieka
- dr Elżbieta Kuzborska – pracownik ambasady i wykładowca w wileńskiej filii Uniwersytetu w Białymstoku
- prof. Bogusław Grużewski – prezes Stowarzyszenia Naukowców Polaków na Litwie i dyrektor Instytutu Pracy i Badań Społecznych w Wilnie, która przeprowadziła na początku 2012 r. na zlecenie ambasady RP badania na temat wizerunku Polski i Polaków w społeczeństwie litewskim
- Grzegorz Sakson – prezes Związku Polaków Prawników na Litwie
- Edward Trusewicz – sekretarz Związku Polaków na Litwie i radny Samorządu Wileńskiego

Edward Trusewicz – sekretarz Związku Polaków na Litwie i radny samorządu wileńskiego: *„Właśnie jesteśmy świeżo po czwartym Zjeździe Polonii świata i należy tutaj przyznać, że i podczas oficjalnych obrad, i podczas rozmów kuluarowych, Litwa była stawiana za przykład. Mam na myśli – jako Polacy na Litwie, jeżeli chodzi o załatwienie spraw i w ogóle o problematykę naszą. Zarówno prezydent Komorowski otwierając, inaugurując zjazd wyraźnie to podkreślił – bo my mamy trochę, ciut inny poziom w tej problematyce. Mamy swoich parlamentarzystów. Dorobiliśmy się parlamentarzystów, więc przedstawiciel społeczności polskiej jest posłem do sejmu. Takie są w ogóle w świecie trzy kraje: Litwa, Rumunia – gdzie jest jeden poseł, ale tam on naprawdę miał szansę trafić, bo mają inny system wyborczy i ostatnio – Kanada. Stany Zjednoczone tego, jak wiemy, nie mają też z różnych przyczyn. (...) Więc niezależnie od tego, że mamy tutaj szereg swoich problemów, to jesteśmy postrzegani jako zorganizowana społeczność. To nas strasznie cieszy, właśnie mówię to na świeżo po Zjeździe. I przyzwyczailiśmy się do tego, że jeżeli sami nie załatwimy swoich spraw, nam ich nikt ani z Polski, ani z Brukseli nam nie załatwi”.*

Pyt. 72 Czy władze polskie powinny pomagać Polakom na Litwie?

Tak

- Tak, bez uzasadnienia – oraz tak jak dotychczas, kontynuować pomoc, „Bo wy trochę bogatsi”, „Bo tu jak kiedyś mieszkają Polacy”.
- Wspierać polską edukację – wszystko, co dotyczy dzieci i młodzieży, szkół i uczelni, organizować oświatę, wyposażać szkołę w materiały dydaktyczne, podręczniki, komputery, rzutniki, „Od Litwy nie dostaniemy”, wydać podręczniki do historii, warsztaty dla nauczycieli, bezpłatne kursy, więcej możliwości studiowania w Polsce, stypendia, wakacje, obozy, kolonie dla dzieci, dofinansowanie i remont szkół
- Pomoc finansowa i rzeczowa – ogólnie, oraz „Bo ludziom tutaj bardzo trudno żyć finansowo”, „Bardzo biednym wysyłać ubrania”, „Ale do ręki, bo to znika”, „Sprawdzać, czy trafia w całości do potrzebujących”, infrastruktura – tu wiele brakuje
- Wspierać kulturę i tradycję – ogólnie, oraz dbać o ich kultywowanie, finansować elementy ludowe, koncerty, literatura, pomoc w nabywaniu różnych polskich książek, pomoc w zachowaniu języka, przepływ informacji z Polski i do Polski, co się dzieje w Polsce, zwiększyć kontakty z Polską, poznawać nas, wsparcie dla mediów polskich, zapraszać do Polski
- Władza, politycznie – walczyć o nasz interes, naciskać na nich, przeciwdziałać dyskryminacji, walczyć o nasze prawa, o niezamykanie szkół, nie ustępować władzy litewskiej – używanie języka, nazwy ulic, „Trzymać tych Litwinów, żeby się tak nie rozluźniali za bardzo”, zmieniać ich mentalność, „Inaczej, to by nas zniszczyli”, władze same wiedzą, co powinny robić
- Podtrzymywać moralnie, duchowo – żebyśmy nie czuli się samotnie na Litwie, żebyśmy wiedzieli, że Polska o nas nie zapomniała
- Tak – ale Polska nie ma obowiązku, kwestia dobrej woli, jak chce, niech pomaga
- Inne

Nie

- Nie, nie powinni, nie ma potrzeby, /ale fajnie, że pomagają/ - oraz niech każdy radzi sobie sam, „Nauczyć się działać a nie tylko daj”, „Nie powinno być tak, że jeden na drugiego pracuje”, „Trzeba mieć honor i nie wyciągać ręki”, „Jak się komuś nie podoba na Litwie, może wyjechać”
- Nie, Litwa powinna o to dbać, „Tu mieszkam i tu powinni pomagać”
- Ani „Tak” ani „Nie” – pomagają bardzo, to dobrze, wymienione różne rodzaje udzielanej pomocy
- Nie, Polska ma swoich obywateli w Polsce, im trzeba pomagać, my nie mieszkamy w Polsce, Polska ma dość swoich żebraków
- Inne dla całości pytania
- Nie wiem, dla całości
- Brak danych

Natomiast ocena polsko-litewskich relacji na poziomie państwowym jest zdecydowanie gorsza – jako bardzo dobre lub dobre ocenia je 19,2% badanych, a jako złe lub bardzo złe – 31,2% badanych. Większość wybiera wymijająca odpowiedź „takie sobie” (45,1%). Podobny jest rozkład odpowiedzi wśród samych tylko odpowiadających Polaków.

Rozróżnienia dwóch poziomów współżycia potwierdzają odpowiedzi na pytanie o relacje między grupami narodowymi i wyznaniowymi w regionie. Również w wywiadach prowadzonych poza badaniem ankietowym, nasi rozmówcy podkreślali, że nie ma między nimi konfliktów, a za antagonizmy – o ile się pojawiają – są odpowiedzi-alni politycy szczebla państwowego.

P38_B W tym regionie zawsze mieszkali ludzie należący do różnych grup narodowych i wyznaniowych. Jak zdaniem Pana(i) można najlepiej scharakteryzować obecną sytuację?

	Częstość	Procent
1. ludzie przyjaźnią się niezależnie od narodowości: Polacy z Rosjanami, Polacy z Litwinami	182	81,3%
2. ludzie raczej przyjaźnią się z podobnymi do siebie: Polacy z Polakami, Litwini z Litwinami, Rosjanie z Rosjanami	37	16,5%
Ogółem	219	97,8%
Brak danych	5	2,2%
Ogółem	224	100,0

P75. Co Pana(i) zdaniem decyduje o tym, że można kogoś nazwać Polakiem/Polką?

	Częstość wskazań	Procent
1. Urodził się w polskiej rodzinie; rodzice, dziadkowie byli Polakami	Tak Nie	174 45
2. Zna język i kulturę polską	Tak Nie	177 41
3. Nosi polskie nazwisko	Tak Nie	89 131
4. Chodzi do kościoła, jest wyznania rzymsko-katolickiego	Tak Nie	90 131
5. Uważa się za Polaka (Polkę)	Tak Nie	187 31
6. Inne	1 2 Brak danych	5 3 216
		2,2 1,3 96,4

P76. Co Pana(i) zdaniem decyduje o tym, że można kogoś nazwać Litwinem/Litwinką?

	Częstość wskazań	Procent
1. Urodził się w litewskiej rodzinie; rodzice, dziadkowie byli Litwinami	Tak Nie	161 57
2. Zna język i kulturę litewską	Tak Nie	168 51
3. Nosi litewskie nazwisko	Tak Nie	94 122
4. Chodzi do kościoła, jest wyznania rzymsko-katolickiego	Tak Nie	79 141
5. Uważa się za Litwiną (Litwinę)	Tak Nie	179 34
6. Inne	1 Brak danych	3 221
		1,3 98,7

POJEDNANIE LITEWSKO-POLSKIE I JEGO WARUNKI

W odpowiedzi na pyt. 61: Czy pojednanie litewsko-polskie jest możliwe? badani mieli do wyboru trzy możliwości.

Możliwość pierwszą, że TAKIE POJEDNANIE JUŻ JEST, TERAZ JUŻ TYLKO TRZEBA ROZWIJAĆ DOBRE STOSUNKI WZAJEMNE wybrało 30,4% badanych. Najczęściej – w 46,9% – wybierano odpowiedź drugą, że POJEDNANIE POLSKO-LITEWSKIE JEST MOŻLIWE, ALE POD WARUNKIEM.... i tu następuje długa lista różnych warunków, które musiałaby spełnić jedna lub druga strona konfliktu:

a/ POD WARUNKIEM, ŻE POLACY:

- Będą prowadzić dialog, integrować zarówno na poziomie rządów i na dole, indywidualnych ludzi, „Polacy to rozumni ludzie, nie zrażać się Litwinami”, wspólne projekty, np. połączenie energetyczne (4,2%)
- Nie będą kłócić się, nie dolewać oliwy do ognia, spokojnie starać się (1,4%)
- „Trzeba by było, żeby nowy Piłsudski się urodził” (1 osoba)

b/ ŻE LITWINI:

- Trzeba chcieć, wyciągnąć rękę, zrobić pierwszy krok, zapomnieć o przeszłości, wspólne dyskusje, pójść na ustępstwa (5,6%)
- Zmienić władzę, zmienić politykę (2,8%)
- Przestać uciskać mniejszość polską – „Być mniej podli dla Polaków”, „Oni by chcieli wszystkich na Litwinów przerobić”, „Ciężki naród, nacjonaliści nie odpuszczają” (14,7%)

c/ ŻE JEDNI I DRUDZY:

- Dobre chęci z obu stron – starać się, nie kłócić się, przestać gardzić sobą (9,1%)
- To od władz zależy – ogólnie, rozmawiać ze sobą, prezydenci Polski i Litwy wspomóc się (6,3%)
- Dążyć do porozumienia – otworzyć się na siebie, dialog na sporne tematy, wzajemnie się słuchać, „Domówić, kto co potrzebuje”, każdy musi trochę ustąpić, „Przypomnieć to, co w naszej wspólnej historii dobre”, pogodzić się, „Pakt może jakiś podpisać”, współpracować, wspólne projekty, inwestycje (21,7%)
- Zapomnieć o przeszłości – i „nie dreptać w miejscu”, wybaczyć, zacząć wszystko od nowa (4,9%)
- Rozwijać oświatę – bo wtedy ludzie inaczej zaczną działać, musi nastąpić myślenie europejskie (2,1%)
- Skończyć dyskryminację Polaków na Litwie (2,1%)

3. Mniejszość 18,8% badanych uważa, że DO TAKIEGO POJEDNANIA NIGDY NIE DOJDZIE. Pesymiści uzasadniają swe przekonanie następująco:

- To dwa odrębne państwa – całkiem inną kulturą, widać na każdym kroku różnice między Polakami i Litwinami, zupełnie obcy ludzie, „Spółki między nami nie będzie” (4,9%)
- Obydwa państwa nie chcą pójść na ustępstwa – politycy kłócą się, „Każdy chce mieć swoje i ciągnie do swojego”, jeden drugiemu robi na złość, spotykają się, ale nie widać by się coś zmieniło, konflikt za daleko poszedł, to wieloletnie zaszłości, „Dobrze, żeby doszło, ale teraz jest coraz gorzej, może za 50 lat” (8,4%)
- „Litwini nie chcą pojednania – nigdy nie przebaczą nam Wilna, to jest pamiętliwy naród, zawsze bali się i boją o Wilno, boją się Polaków, podburzają społeczeństwo w TV”, „Nie chcą dopuścić myśli, że mieszkają tu Polacy”, „za dużo chcą, nie ustąpią – nacjonaliści”, „Młodzież litewska wychowuje się w nietolerancji” (10,5%)
- „Albo autonomia, albo Wileńszczyzna do Polski, nie ma tu 20–30 ludzi, tu jest cały naród” (1 osoba).

W tych spontanicznie formułowanych wypowiedzianych badanych przewija się lęk i bezradność. Pozytywne rozwiązanie konfliktu jest jednak zdaniem większości możliwe, chociaż wymaga ono przede wszystkim ze strony litewskiej akceptacji istnienia społeczności polskiej na Litwie a od obu stron podjęcia wspólnych inicjatyw gospodarczych i politycznych na poziomie międzypaństwowym.

ZORGANIZOWANE ŻYCIE POLSKIE

ORGANIZACJE

Do kilkudziesięciu polskich organizacji, stowarzyszeń i klubów należy na Litwie kilkanaście tysięcy osób. Najliczniejszą organizacją, traktowaną jako oficjalna reprezentacja polskiej społeczności, jest Związek Polaków na Litwie (ponad 10 tys. członków), posiadający 14 oddziałów, a w nich 271 kół. ZPL powstał w 1989 r. na bazie założonego rok wcześniej Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego Polaków na Litwie. Prezesem (od 2002 r.) jest Michał Mackiewicz. Aktywnie działają także Stowarzyszenie Nauczycieli Szkół Polskich na Litwie „Macierz Szkolna” (wieloletni prezes Józef Kwiatkowski), Centrum Kultury Polskiej im. Stanisława Moniuszki, Związek Harcerstwa Polskiego na Litwie, Dobroczynne Stowarzyszenie Polskich Kombatantów na Litwie, Klub Weteranów Armii Krajowej, Klub „Wrzesień'39”, Koło Wdów po Kombatantach, Stowarzyszenie Naukowców Polaków

KAZIUCZEK NIEMENCZYŃSKI

Tradycyjnie w pierwszą sobotę marca odbywa się w Niemenczynie jarmark Kaziukowy. Impreza ściąga do miasteczka tysiące ludzi, którzy podziwiają wielobarwne palmy wileńskie, dziewiarską sztukę ludową i rzemiosło. Przy okazji organizowana jest giełda sprzętu rolniczego, nasion i innych produktów. Wystawom towarzyszą popisy zespołów ludowych i degustacje regionalnych potraw.

KWIATY POLSKIE

Festiwal kultury polskiej Ziemi Wileńskiej „Kwiaty Polskie” organizowany jest w Niemenczynie w każdą ostatnią niedzielę maja. Gospodarzami festiwalu jest zespół „Wileńszczyzna” pod kierownictwem Jana Mincewicza, muzykologa i działacza politycznego. Poza Wileńszczyzną występują inne polskie zespoły z regionu i oczywiście z Polski.

na Litwie, Zrzeszenie Polskich Prawników na Litwie, Polskie Stowarzyszenie Medyczne na Litwie, Polska Fundacja Kultury im Józefa Montwiłła, Stowarzyszenie Inicjatyw Społecznych, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”. Siedzibą wielu z wymienionych organizacji i centrum życia polskiego w Wilnie jest otwarty w 2001 r. Dom Kultury Polskiej w Wilnie. Zarządza nim Fundacja Dobroczynności i Pomocy „Dom Kultury Polskiej”, złożona z przedstawicieli Stowarzyszenia „Wspólnota Polska” oraz działaczy ZPL i Polskiej Macierzy Szkolnej. Reprezentację polityczną społeczności polskiej tworzy Akcja Wyborcza Polaków na Litwie (Lietuvos Lenkų Rinkimų Akcija) z przewodniczącym Waldemarem Tomaszewskim, która w ostatnich wyborach w październiku 2012 wprowadziła do parlamentu 5 posłów.

TOŻSAMOŚĆ NARODOWA

Naszych respondentów pytaliśmy, jak określiliby się od strony narodowej i zapisywaliśmy pierwszą myśl, jaka przyszła im do głowy. Dominującą tożsamością były: „Polak”, „prawdziwy Polak” lub „prawdziwy patriota” (71%, 159 osób). Pierwszym skojarzeniem dla 10,3% respondentów było „Litwin” (23 osoby). 6,3% odpowiedzi (14 osób) brzmiało: „Rosjanin”. Dodatkowo 5,4% (12 osób) powiedziało: „Polak z Litwy” lub „Polka litewska”. Pozostałe – pojedyncze wskazania – były to: „Białorusin” (4 osoby), Litwin polskiego pochodzenia (2 osoby) i „Polak—Białorusin” (1 osoba). Wśród pozostałych jedna osoba na pytanie o tożsamość narodową odpowiedziała: „Tutejszy, jestem częścią miasteczka”, 3 zadeklarowały brak czystej tożsamości narodowej, kolejne 3 w ogóle nie umiały odpowiedzieć na to pytanie.

Drugie pytanie umożliwiające zbadanie tożsamości mieszkańców Niemenczyna, prezentowało zestaw gotowych odpowiedzi do wyboru, jednak z uwzględnieniem nie tylko tożsamości narodowych, ale również lokalnych i transnarodowych, religijnych i społecznych. Każdy respondent mógł wybrać 4 kolejne odpowiedzi, więc wartości zestawione w tabeli (w porządku malejącym) nie sumują się do 100%.

Jak określił(a)by Pan(i) siebie mając do wyboru następujące określenia? (możliwy wybór 4 kolejnych proponowanych w ankiecie określeń; w tabeli zsumowano % wszystkich kolejno dokonywanych wyborów) N=219	Liczba osób	% wskazań
Polak / Polka	174	79,5%
Niemenczynianin / Niemenczynianka	154	70,3%
Katolik / Katoliczka	150	68,5%
Europejczyk / Europejka	89	40,6%
Wilniuk / Wilnianka	55	25,1%
Litwin / Litwinka	53	24,2%
Słowianin / Słowianka	38	17,4%
Rosjanin / Rosjanka	24	11,0%
Balt / Báltka	24	11,0%
Białorusin / Białorusinka	6	2,7%
Prawosławna / Prawosławny	6	2,7%
Szlachcic / Szlachcianka	3	1,4%

Porównanie obu pytań pokazuje, że tożsamość polska jest deklarowana zdecydowanie najczęściej. Interesujące jest jednak, że niektórzy respondenci dysponując możliwością wyboru większą niż pojedynczy, wskazywali inne relatywnie liczne lokalne tożsamości narodowe („Litwin” wybrały 23 osoby w pierwszym skojarzeniu i aż 53 w możliwości wyboru wielokrotnego), „Rosjanin” – 14 osób pojedynczo i 24 wielokrotnie), co świadczy o psychologicznym mechanizmie ich łączenia.

KARTA POLAKA

Pyt. 79
Czy to dobrze otrzymać Kartę Polaka?

- Tak
01. Potwierdzenie, że jest się Polakiem – to honor, zaszczyt, „Mały dokumentik podkreślający tożsamość”, motywacja patriotyczna, „Wtedy 100%, że jesteś Polak”
 02. Silniejsza więź z Polską – satysfakcja, że Polska o nas nie zapomniła, ojczyzna o nas pamięta, uznaje nas za swoich, daje nam poczucie wsparcia, ochrony, mamy przyznane prawa
 03. Możliwość uczenia się w Polsce – większe perspektywy dla młodzieży, bezpłatna uczelnia, stypendia socjalne i naukowe, „Dużo moich znajomych skończyło ze studiowania w Polsce”
 04. Korzystanie z przywilejów w Polsce – zniżki do instytucji kultury, bezpłatne muzea, teatry, opieka medyczna, środki komunikacji, można mieszkać w Polsce, mieć zameldowanie, ogólnie łatwiej w Polsce
 05. Dostęp do pracy w Polsce – bez specjalnego pozwolenia, prowadzenie biznesu, zwłaszcza dla młodzieży, bo tu nie ma pracy
 06. Swobodny wyjazd do Polski, zwiedzanie
 07. Większe poczucie bezpieczeństwa na Litwie – czuję się bardziej pewny, „Integracja Polaków i tego właśnie boją się Litwini”, „Wymusza zainteresowanie sprawami polskimi, „Poczułam się nie tak dyskryminowana”, „Bo jak po litewsku nie umięją, to co innego im zostaje”
 08. Może przydać się w życiu – w różnych sprawach, daje więcej możliwości, może dać jakąś pomoc, nigdy nie zaszkodzi, niczemu nie przeszkadza, „Lepiej mieć, niż nie mieć”
 09. Inne, dla „Tak”
 10. Nie wiem, dla „Tak”
 11. Brak danych dla „Tak”

- Nie
12. Nie jest to potrzebne – ogólnie oraz „Najważniejsze za kogo się uważam, nie muszę udowadniać”
 13. Może stanowić utrudnienie na Litwie – „Ludzie boją się, że jak będą chcieli jakieś wyższe urzędy lub do parlamentu, to przez tę Kartę będą mieli problemy”
 96. Inne dla „Nie”
 97. Nie wiem dla „Nie”
 00. Brak danych dla „Nie”

W NIEMENCZYNIE

16,1% respondentów należy do organizacji społecznych (partii, stowarzyszeń, związków zawodowych, itd.) Ponadto wśród naszych respondentów w ciągu ostatnich 12 miesięcy: 25,9% wystąpiło publicznie na zebraniu, 12,9% napisało lub zatelefonowało do prasy, radia lub TV, 21,4% wzięło udział w strajku lub pogotowiu strajkowym 25% wzięło udział w demonstracji, proteście, itp. 5,8% kandydowało do jakiegoś urzędu w samorządzie, stowarzyszeniu, itp. Ponadto 11,6% kiedykolwiek sprawowało jakiś urząd lub doń kandydowało. 60,3% wzięło udział w ostatnich wyborach władz gminy.

Organizacja zawodów biegowych to również inicjatywa starosty Mieczysława Borusewicza. Co roku 3 maja na starcie kolejno ustawiają się zawodnicy z różnych grup wiekowych. Każdorazowo biegnie również sam starosta, który jest wielkim pasjonatem czynnego sportu.

Kierownik delegacji z powiatu żywieckiego Andrzej Kubalica, Marian Kaczanowski – dyrektor szkoły sportowej rejonu wileńskiego, poseł na sejm RL – Mantas Varazka i Starosta Mieczysław Borusewicz.

Starosta Mieczysław Borusewicz na cmentarz dotarł rowerem – tu był finisz rajdu, który wyruszył 2 godziny wcześniej z Żułowa (odcinek 39,5 km), miejsca urodzenia Marszałka Józefa Piłsudskiego. Wieniec składał w stroju sportowym, w asyście młodych cyklistów – uczniów gimnazjum im. Parczewskiego. Wokół grobów stoją dzieci z niemenczyńskiej podstawówki, które tradycyjnie uczestniczą w obchodach Święta 11 Listopada.

NIEMENCZYN – ŻYCIE CODZIENNE

NIEMENCZYN

Niemenczyn (lit. Nemenčinė) jest jedynym w rejonie wileńskim miastem i gminą miejską. Położony jest po obu brzegach Wilii przy ujściu rzeczki Niemenczynki, 22 km na wschód od Wilna. Liczy ok. 6 tys. mieszkańców, z czego ok. 55% stanowią Polacy, ok. 25% – Litwini, ok. 14% – Rosjanie i ok. 6% – inne narodowości (w większości Białorusini i Ukraińcy). W sumie w Niemenczynie żyją przedstawiciele 19 narodowości.

Miasto Niemenczyn ma: przychodnię lekarską, szpital, apteki, bank, szereg sklepów i zakładów fryzjerskich, kawiarnie, bazar, posterunek policji, kancelarie: notarialną i adwokacką.

Działają tu drobni przedsiębiorcy, kilka spółek budowlanych, zakład obróbki drewna i nadleśnictwo. W mieście są dwie szkoły średnie – polska i litewska, szkoła muzyczna oraz przedszkole i żłobek, a także ośrodek dziennego pobytu osób niepełnosprawnych.

Życie kulturalne miasta skupia się w Domu Kultury, otwartym w 2000 roku Muzeum Etnograficznym Wileńszczyzny powstałym w wyniku inicjatywy prof. Lecha Mroza z Instytutu Etnologii UW i dwóch bibliotekach – dla dzieci i dorosłych.

Bazar w pobliżu głównej ulicy Niemenczyna. Asortyment różnorodny, ale zainteresowanie niezbyt duże.

Koty są wszędzie. Dzikie, półdzikie, oswojone, we wszystkich kształtach i kolorach. Mieszkańcy traktują je jak element krajobrazu. Ten akurat trochę wstydił się pozować.

Potrzebę rozrywki w ciągu dnia można zaspokajać na różne sposoby. Jeden z mieszkańców urozmaica sobie czas wędkując prosto z mostu na Wilii.

DOBÓR ROZMÓWCÓW:

Badania ilościowe objęły 224 respondentów – 219 ankiet udało nam się zrealizować po polsku, 3 po rosyjsku i 2 po litewsku. Wśród nich było 56,7% kobiet i 43,3% mężczyzn. Równomierny był rozkład wieku – 31,4% w wieku poniżej 35 lat, 38,2% w wieku 35 – 60 lat i 30,5% w wieku ponad 60 lat. W próbie tej 174 rozmówców określiło się jako Polacy.

Większą część respondentów dobieraliśmy losowo pukając do co czwartych drzwi w blokach lub co czwartego domku jednorodzinnego na wszystkich ulicach miasta. Część respondentów została jednak dokooptowana metodą kuli śniegowej. Było to spowodowane przede wszystkim ogromną gościnnością wielu respondentów, którzy w trosce o studentów-ankietatorów polecali ich swojej rodzinie i znajomym. Trzeba pamiętać, że taki dobór rozmówców preferował mówiących po polsku, a przede wszystkim Polaków. Nie jest to więc próba reprezentatywna dla ogółu mieszkańców wielonarodowego Niemenczyna, ale można ją potraktować jako przybliżoną kwotową próbę ludności polskiej lub polskojęzycznej. Lepsze próby jednak nie można było na miejscu skonstruować.

NIEMENCZYN JAKO SPOŁECZNOŚĆ WIELOKULTUROWA

Pyt. 14. Jacy ludzie tu żyją, jakie podziały są między nimi?

1. Wymienia narodowości, wielojęzyczność – bez komentarza, „Mieszany naród” Litwini, Rosjanie, Polacy, Ukraińcy, Cyganie, Niemcy, Białorusini, Ormianie, Tatarzy, Żydzi, Karaimi
2. Nie ma podziałów – wymienia różne narodowości z komentarzem, – „Wszyscy tu koleżeństwo, różni ludzie, ale są zgodni”, „To wielka wieś, każdy każdego zna”, „Wszyscy tutaj jednakowo traktowani”
3. Najwięcej Polaków – ogólnie, oraz nie ma podziałów
4. Biedni–bogaci – „Są bogaci, którzy zadzierają nosa”, „Biedni tacy, co w ogóle nic nie mają”
5. Wiek, różnice pokoleniowe, konflikt pokoleń – „Starsi mieszają, są konserwatywni”, bardziej religijni, „Młodzi więcej swobody, przyjaźnie nastawieni, nie dzielą”
6. Dużo młodych ludzi
7. Są podziały narodowościowe – stwierdzenia ogólne, „Za stołem ludzie są podzieleni”, „Podział objawia się przed i podczas wyborów”
8. Podziały tworzą politycy – nakręcają je dla własnych korzyści, „Faktycznych podziałów nie ma, to władza nam wmawia”, „Politycy kłócą się między sobą a to przechodzi na młodzież”, „Podziały to tylko w TV a między ludźmi tolerancja”, „Politycy tworzą różnice”
9. Podział Polacy–Litwini–Rosjanie – ogólnie, „Te trzy grupy rozdzielają się”
10. Litwini–reszta, nie Litwini
11. Polacy–Litwini – obopólna niechęć, „Te grupy nie chcą żyć ze sobą, razem”, „Raz na jakiś czas to wypływa”, „Ktoś posyła dzieci do szkoły polskiej a ktoś do litewskiej”
12. Litwini nie lubią Rosjan
13. Młodzież polska i rosyjska wspólnie – nie tolerują młodzieży litewskiej
14. Podział na: dzieci i młodzież polską oraz na dzieci i młodzież litewską – odczuwalne w szkole, wyróżnianie dzieci litewskich, bójkі w szkole, konflikty przy okazji imprez sportowych, „Szkoła litewska jako »inny świat« dla dzieci polskich”, młodzież skonfliktowana
15. Litwini kontra Polakom – „Syndrom małego narodu”, nacjonaliści, „Nie liczą nas za ludzi”, „Wymuszają własny język”, pierwsi w kolejce po pracę, „Ziemie po naszych przodkach przydzielają Litwinom”, chcą zamknąć polskie szkoły, Litwinom szybciej dają ziemię pod budowę, „Złe postrzegają polskie nazwiska – ma być swój człowiek”, „Podczas wyborów Litwini przyjeżdżają i rejestrują się tu”
16. Polacy nie lubią Litwinów – „Polacy nie chcą asymilować się z nacjonalistami”, Litwini to ciekawscy, plotkarze, niewykształceni, nieoczytani, „Bardzo kiepscy ludzie”
17. Ludzie wykształceni, kultura osobista – ludzie niewykształceni, prości
96. Inne, uparci, zamknięci w sobie nowi i starzy mieszkańcy, alkoholicy
97. Nie wiem
00. Brak danych

Pyt. 19 a. Wspólne działania mieszkańców Niemenczyna

1. Polacy w obronie polskości – petycje, strajki, pikety, protest przeciwko litewskim reformom edukacyjnym wymierzonym w Polaków, „3 autokary pojechały do Wilna pod sejm, organizowane przez Związek Polaków na Litwie. Staliśmy pod sejmem, młodzież 14–18 lat, obywatela Niemenczyna, rodzice, dziadkowie”, „Przyjechali też ludzie z Polski, podtrzymywali nas na duchu”, wiece protestacyjne w dniu szkolnictwa polskiego, „Inicjatywa by polska msza była”, „Ksiądz chciał litewską chorągiew postawić przy ołtarzu, to Polacy chcieli swoją”, „W 1991 r. wiec Polaków, którzy chcieli autonomii regionu wileńskiego”
2. Polacy – wybory, głosowanie, agitacja, Akcja Wyborcza Polaków na Litwie (AWPL), „Polacy głosują na swoich”, „Wszyscy zbierali się na wiecach wyborczych”
3. Polacy – kultura, wspólnota polska na rzecz podtrzymywania tradycji, Dom Kultury, coroczny festiwal kultury polskiej „Kwiaty Polskie”, „Zjeżdżają się z różnych stron świata, w tym roku z Londynu”, obchody „Kazimierz Niemczyński”, „Polskie obchody bardziej kulturalne, bardziej wysokie, niż litewskie”, „Robimy Dożynki, Litwini też muszą pomóc”, rajdy po historycznych szlakach, spotkania z Polakami w Wilnie, imprezy choinkowe, wielkanocne, „Utworzyliśmy klub seniora przy Domu Kultury”, znicze na Wszystkich Świętych na polskich grobach
4. Młodzież (nie wymienia się narodowości) – potrafi się zorganizować, skrytykować władzę, znaleźć sponsorów dla swoich inicjatyw, afery choinkowa w mieście – „Ludzie się zdenerwowali, jak mer ją ustroił, mała, koślawa”, „Młodzież zebrała się, zmusiła mera do postawienia nowej”, kultura – organizuje imprezy, koncerty, festiwal „Młodzież dla Młodzieży”, w tym roku 2 koncerty, „Wszyscy pomagają, mer, Dom Kultury, szkoły”, mer wyraził zgodę na dofinansowanie z pieniędzy Unii, „Młodzież mogła wykazać się swoim talentem”, Obchody na Św. Jana przy współudziale nadleśnictwa, sport – naciski na burmistrza o pozwolenie na zorganizowanie zawodów sportowych, latem mecze koszykówki, siatkówki, piłki nożnej, klub sportowy
5. Wiosenna akcja sprzątania Litwy – organizowana przez szkoły lub „z góry”, zbieranie śmieci, sprzątanie terenów koło rzeki, porządkowanie miasta, sprzątanie lasów, odnawianie
6. Akcje charytatywne – wolontariat, dla niepełnosprawnych, „Młodzież dla biednych”, zbiórka darów, produktów, pieniędzy, dla dzieci prezenty, zabawki na święta
7. Akcje kościelne – „Żeby zorganizować procesję w Boże Ciało”, „Ludzie się zgadzają i robią ołtarzyki”, strojenia kościoła, naprawa dachu, pielgrzymki, „Na prośbę proboszcza przyjmują przyjeżdżnych do swoich domów”, zbiórki pieniędzy
8. Mieszkańcy w sprawach istotnych dla nich i dla miasta – petycje w sprawie decyzji mera o likwidacji targowiska, listy o zbudowanie na osiedlu placu zabaw, „Zbieranie podpisów w sprawie kupna ziemi od mera pod nowy zakład pracy /nie zgodził się”
9. Pomoc sąsiedzka – przy budowie domu, zdarzeń losowych, „Był kiedyś pożar domu. Wszyscy rzucili się do pomocy”, „Jeśli ktoś umrze, to cały blok się zbiera, żeby pomóc rodzinie”
10. Działalność kulturalna i sportowa – zawody, koncerty, występy zespołów ludowych

WYKSZTAŁCENIE, WYKONYWANA PRACA

I STAN POSIADANIA:

Poziom wykształcenia w tak skonstruowanej próbie rozkładał się następująco: niższe niż średnie: 15,2%, średnie: 49,6%, wyższe niż maturalne: 12%, wyższe magisterskie: 22,8%.

Największy procent naszych respondentów stanowili emeryci i renciści – 28,1%, 16,5% to uczniowie lub studenci, 15,6% badanych pracuje jako samodzielni specjaliści z wyższym wykształceniem, 10,3% to pracownicy fizyczno-umysłowi a 7,6% robotnicy zatrudnieni poza rolnictwem.

59,8% respondentów zadeklarowało, że w gospodarstwie domowym mają na własność dom, 47,8% – mieszkanie, 60,7% – ogród, 43,8% – ziemię rolną, a 70,5% – samochód.

W Niemenczynie znajduje się wojskowy ośrodek doskonalenia. Oprócz tego wielu mieszkańców miasteczka to byli żołnierze Słyszeliśmy o weteranach wojny w Afganistanie oraz kombatantach z czasów II wojny światowej.

Za dnia widać głównie osoby starsze i dzieci. Prowizoryczny plac zabaw to jedna z niewielu atrakcji dla najmłodszych w przestrzeni miasteczka.

TRZY KULTURY

Polacy w Niemenczynie, tak jak i ich sąsiedzi, są wystawieni na oddziaływanie trzech głównych kultur – litewskiej, polskiej i rosyjskiej. Te trzy prądy kulturowego oddziaływania widać choćby wtedy, gdy pytamy o kontakt z mediami w trzech podstawowych językach.

Język mediów	Czyta gazety		Słucha radia		Ogląda telewizję	
Po litewsku	111	63,8%	83	47,7%	121	69,5%
Po polsku	122	70,1%	109	62,6%	124	71,3%
Po rosyjsku	117	67,2%	93	53,4%	139	79,9%
Inne	4	2,3%	6	3,4%	13	7,5%
O g ó ł e m	174	100,0%=174	174	100,0%=174	174	100%=174

Mimo, że w tej tabeli są przedstawione odpowiedzi tylko tych 174 rozmówców, którzy określili się jako Polacy, to różnice między deklarowaną lekturą prasy po litewsku, po polsku czy po rosyjsku są niewielkie. Częściej niż radio po litewsku lub po rosyjsku, słuchane jest polskojęzyczne „Radio nad Wilią”, nieco częściej oglądana jest telewizja rosyjskojęzyczna, ale wyraźna większość polskich mieszkańców Niemenczyna korzysta z mediów we wszystkich trzech głównych językach.

Najczęściej czytana prasa polska to Kurier Wileński (68 wskazań) i Tygodnik Wileńszczyzny (16). Sporadycznie wymieniane są Znad Willi, Nasza Gazeta, Magazyn Wileński, Zorza Willi, Przyjaźń, Wilnoteka (internetowe) i Spotkania (katolickie; 4 wskazania), a z prasy wydawanej w Polsce – Ładny Dom, Polityka, Gazeta Wyborcza, Pani Domu, Gimnazjalista Victor, Mówią Wieki, Kobieta i Życie, Naj, Cztery Kąty, Życie i Wiedza.

Słuchane stacje radiowe to przede wszystkim Radio „Znad Willi” (49 wskazań), parę osób wymieniło RFM FM i Polskie Radio Warszawa.

Oglądane kanały telewizyjne w języku polskim to prawie wyłącznie TVP Polonia (48 wskazań). Po parę wskazań mają też inne stacje TVP: TVP 1 (3), TVP 2 (2), TVP Info (2), TVP Kultura (2), TVP bez nazwy (2), inni nadawcy polskojęzyczni: Polsat (3 wskazania), po jednej osobie wymienia: TV Śląsk, TV Edusat, Ale Kino, TV Puls, TVN, TVN 24, HBO, Podróż, Canal +, Animal Planet, telewizję kościelną (bez podania nazwy).

Młodzi ludzie spotykają się wieczorami na parkingu naprzeciwko domu kultury. Tuż obok znajduje się przystanek, z którego odjeżdżają autobusy do Wilna.

TRZY JĘZYKI NIEMENCZYNA

W społeczeństwie niemenczyńskim, które składa się z Polaków (56%), Litwinów (24%), Rosjan (12%), Białorusinów (7%) i innych narodowości pojawia się problem komunikacji. Zdecydowana większość respondentów bo aż 90,6% mówi w domu po polsku, 36,2% badanych rozmawia również po litewsku i rosyjsku (patrz Tab. 1). Dane takie mogą być rezultatem zawierania mieszanych małżeństw między przedstawicie-

lami różnych narodowości, chęcią podtrzymania ojczystego języka przez mniejszości narodowe mieszkające na Litwie, jak również troską rodziców o to, aby ich dziecko знаło litewski i mogło swobodnie posługiwać się nim w życiu codziennym. Respondenci poza domem komunikują się zarówno po polsku (87,4%), litewsku (82,5%) i rosyjsku (80,7%), (patrz Tab. 2), co daje nam obraz społeczności o szerokich kompe-

tencjach językowych. Z przedstawionych poniżej danych jednoznacznie wynika, że ludność Niemenczyzna jest trójjęzyczna, a Polacy zachowują język przodków posługując się jednocześnie językami litewski i rosyjskim.

Tabela 1

		Multiple Response	
		Liczba osób	%
Jakimi językami mówi się u Pana(i) w domu?	1 Polski	203	90,6%
	2 Litewski	81	36,2%
	3 Rosyjski	81	36,2%
	4 Gwara tutejsza	6	2,7%
	5 Białoruski	2	0,9%
	6 Ukraiński	1	0,4%
	7	2	0,9%
Ogółem osób		224	100,0%

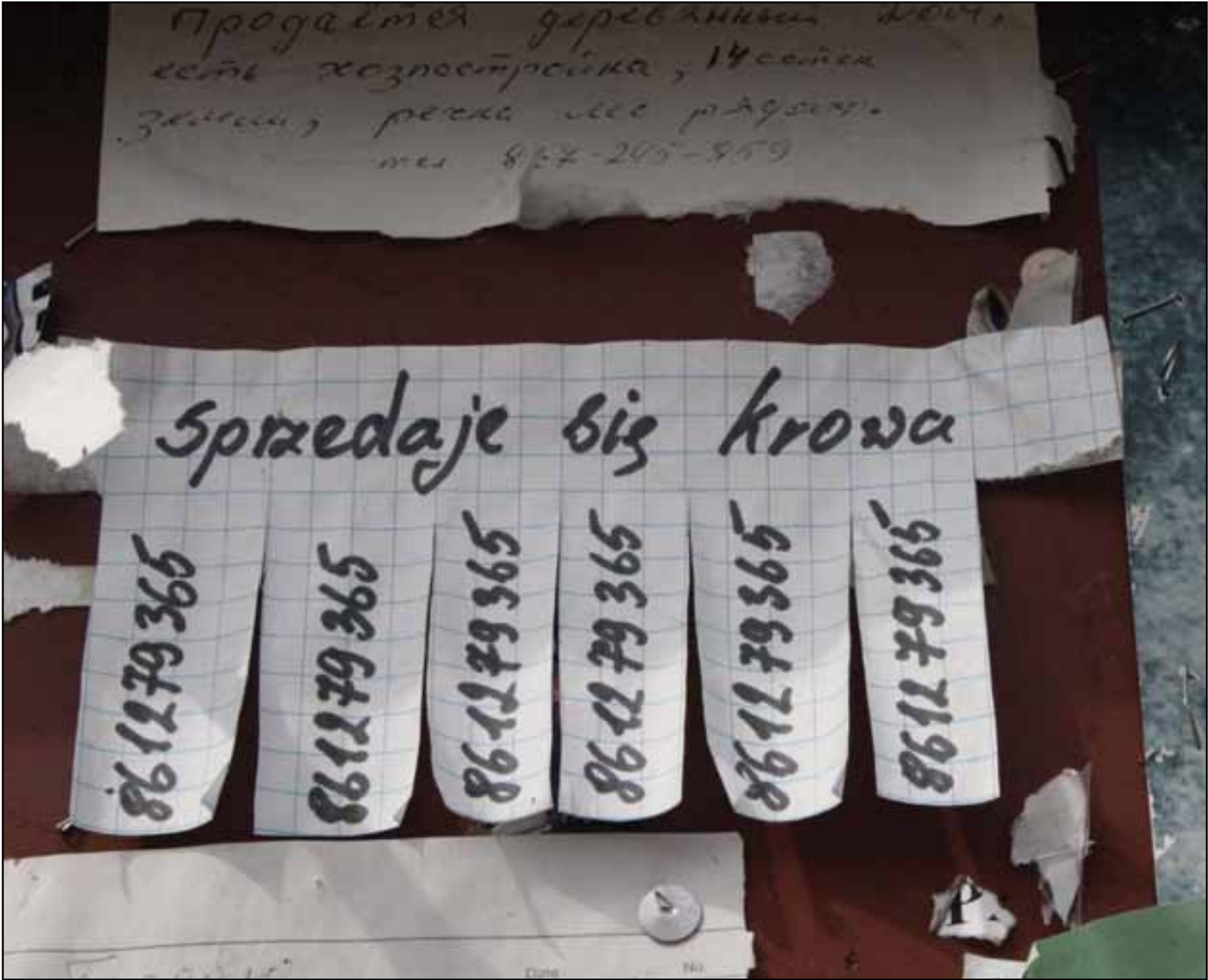
Tabela 2

		Multiple Response	
		Liczba osób	%
Jakich języków używa Pan(i) na co dzień poza domem?	1 Polski	195	87,4%
	2 Litewski	184	82,5%
	3 Rosyjski	180	80,7%
	4 Gwara tutejsza	4	1,8%
	5 Białoruski	1	0,4%
	6 Ukraiński	2	0,9%
	7	16	7,2%
Ogółem osób		223	100,0%

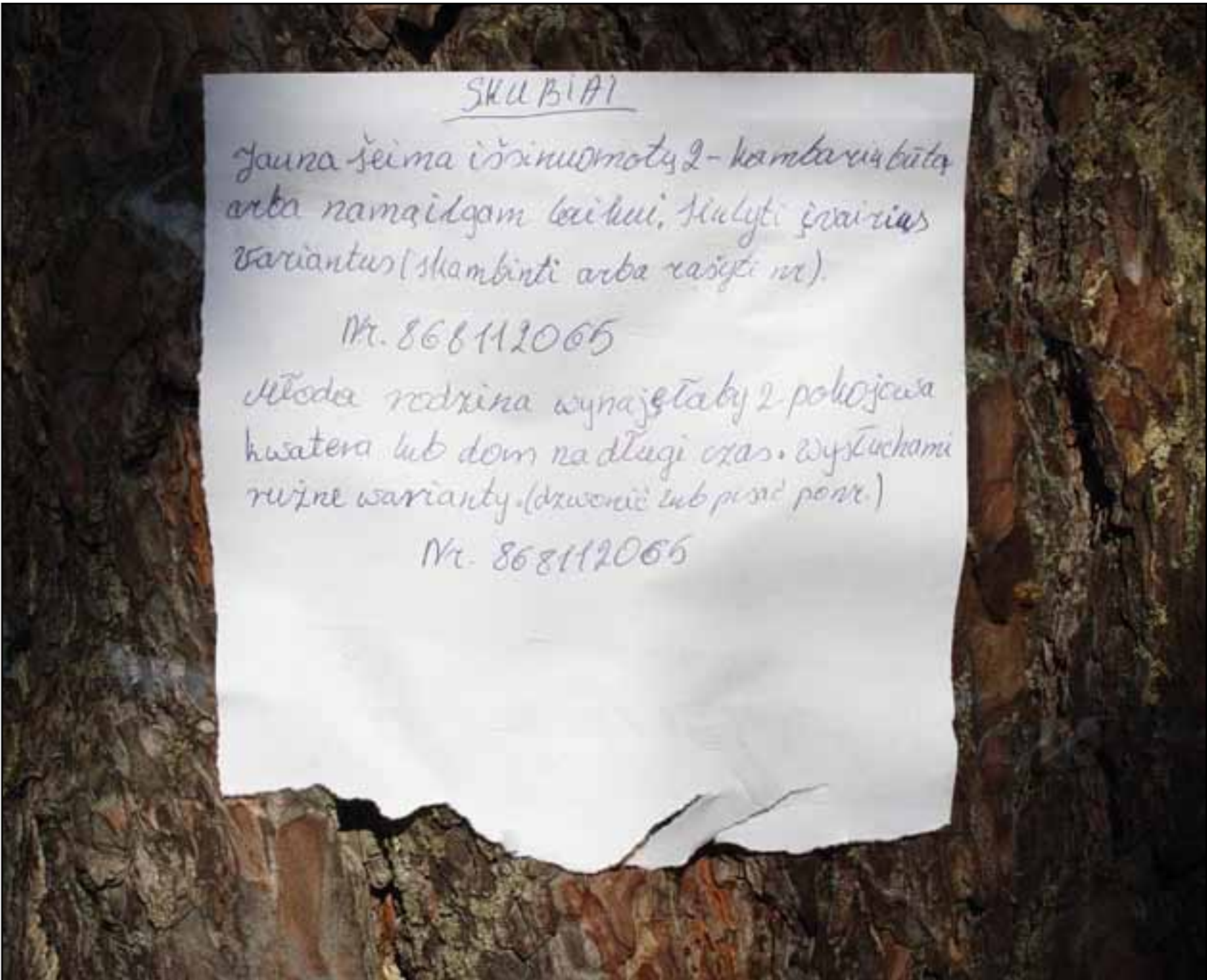
W sytuacji zderzenia trzech różnych językowo środowisk, zasadne jest zadać pytanie na ile język używany przez miejscowych uległ zmianie. Poniżej widnieje fot. 1, gdzie osoba chcąc sprzedać krowę, anonsuje: „Sprzedaję się krowa”, co w pierwszej ocenie Polaka z Polski wydają się groteskową formą. Jednak forma „sprzedaję się” jest kalką z j. rosyjskiego „prodajotsja” (продаётся). Podobny przykład prezentuje fot.. 2, prezentująca ogłoszenie o poszukiwaniu mieszkania lub domu do wynajęcia. Osoba

pisząca używa formy przypuszczającej „wynajęłaby” oraz słowa „kwatery”, co też jest kalką z j. rosyjskiego od słowa „kwartira” (квартира). Język żywy, mówiony, słyszany na ulicy, na bazarze i w domach naszych respondentów, jest więc dynamiczny. Niektórzy mówią nawet o „języku niemenczyńskim” czy „tutejszym”, w którym trzon jakiegoś słowa pochodzi z jednego języka, a końcówki i formy odmiany są z innego, przy czym hybrydy te płynnie łączą 3 używane lokalnie

języki i mogą być zrozumiałe tylko dla osób, posiadających wystarczające kompetencje językowe w ich ramach. Sposób prowadzenia rozmowy, wchodzenia w interakcję, załatwiania sprawy czy podtrzymywania relacji rodzinnej lub koleżeńskiej jest zatem każdorazowo warunkowany kontekstualnie przez uczestników interakcji, ich cele, kompetencje językowe i otoczenie.

fot. 1

fot. 2

Poniższe tabele, prezentujące dane dotyczące czytelnictwa prasy, słuchania radia, oglądania telewizji i posiadania książek przez respondentów, potwierdzają obraz miejscowych Polaków jako społeczności o szerokich kompetencjach językowych.

Tabela 3

		Multiple Response	
		Liczba osób	%
Czy czyta Pan(i) gazety po litewsku ,polsku, rosyjsku w innych językach	1 Po litewsku	140	74,5%
	2 Po polsku	141	75,0%
	3 Po rosyjsku	139	73,9%
	4 W innych językach	5	2,7%
Ogółem osób		188	100,0%

Tabela 4

		Multiple Response	
		Liczba osób	%
Czy słucha Pan(i) radia po litewsku ,polsku, rosyjsku w innych językach	1 Po litewsku	116	65,9%
	2 Po polsku	128	72,7%
	3 Po rosyjsku	111	63,1%
	4 W innych językach	7	4,0%
Ogółem osób		176	100,0%

Tabela 5

		Multiple Response	
		Liczba osób	%
Czy ogląda Pan(i) telewizję po litewsku ,polsku, rosyjsku w innych językach	1 Po litewsku	154	74,0%
	2 Po polsku	147	70,7%
	3 Po rosyjsku	171	82,2%
	4 W innych językach	17	8,2%
Ogółem osób		208	100,0%

Tabela 6

		Multiple Response	
		Liczba osób	%
Czy ma Pan(i) w domu książki po litewsku ,polsku, rosyjsku w innych językach	1 Po litewsku	142	70,3%
	2 Po polsku	157	77,7%
	3 Po rosyjsku	159	78,7%
	4 W innych językach	21	10,4%
Ogółem osób		202	100,0%

POLSKIE SZKOŁY NA LITWIE

Szkolnictwo polskie na Wileńszczyźnie rozwinęło się dynamicznie po akcji „sto szkół dla Wileńszczyzny” zapisanej w testamencie przez Marszałka Józefa Piłsudskiego. Po II wojnie światowej kondycja polskich szkół została utrzymana dzięki wierze i wytrwałości nauczycieli. Litewska Socjalistyczna Republika Sowiecka była jedyną w ZSRR, w której pozwolono na szkoły w języku polskim. Polskie szkoły początkowo były dwujęzyczne, uczono w języku polskim i rosyjskim. Z czasem pojawił się język litewski (w szkole w Niemenczynie w 1957 roku).

Obecnie polskie szkoły na Litwie należą do grupy szkół dla mniejszości narodowych i realizują wspólny program kształcenia ogólnego zatwierdzony przez Ministerstwo Edukacji i Nauki na Litwie. Polskie szkoły istnieją w rejonach sołecznickim, wileń-

skim, święciańskim, trockim i orańskim, w sumie jest ich 121, uczy się w nich 22 000 uczniów, nie tylko Polaków. W 2009 roku na całej Litwie do szkół uczęszczało 430 000 uczniów, z czego do Polskich szkół 16 000, co stanowi 3,7 % populacji uczniowskiej. Od 2000 roku obserwujemy fale protestów polskich szkół na Litwie, przeciwko wprowadzaniu ustawom dotyczącym oświaty. Ministerstwo skreśliło m.in. obowiązkowy egzamin z języka polskiego na maturze oraz wprowadziło obowiązek wśród nauczycieli do prowadzenia zajęć w języku litewskim podczas prowadzenia lekcji historii i geografii Litwy. Nowa ustawa oświatowa przewiduje także, iż to maturzyści w szkołach mniejszości narodowych będą decydować o wyborze egzaminu maturalnego z języka ojczystego, a nie jak dotychczas – rada szkoły. Nauczyciele i rodzice uczniów

obawiają się, iż ustawa będzie skutkować wyborem przez maturzystów na egzaminie dojrzałości jedynie języka litewskiego, co może doprowadzić do zmniejszenia liczby zajęć z języka polskiego kosztem dodatkowych zajęć z języka litewskiego. Litewscy Polacy komentują, iż nowe ustawy są początkiem likwidacji szkolnictwa polskiego na Litwie. Wśród młodzieży z Niemenczyna zdania są podzielone. Część z nich popiera argumenty rodziców i nauczycieli, jednak druga część zwraca uwagę na mnogość egzaminów i dużą ilość materiału niezbędnego do przygotowania się do matury z języka polskiego i litewskiego. Grupa młodzieży podkreśla, iż nie każdy jest humanistą i matura z jednego języka jest dla niego ogromną trudnością, w porównaniu do egzaminu z matematyki czy fizyki.

Czy dzieci w Pana(i) rodziny chodzą/chodziły do polskiego przedszkola/szkoły/ wyższej uczelni?

		Częstość	Procent
Ważne	1 TAK	117	52,2
	2 NIE	44	19,6
	3 Nie dotyczy	17	7,6
	Ogółem	178	79,5
Braki danych	0	46	20,5
Ogółem		224	100,0

A Pan(i) osobiście?

		Częstość	Procent
Ważne	1 TAK	129	57,6
	2 NIE	50	22,3
	Ogółem	179	79,9
Braki danych	0	45	20,1
Ogółem		224	100,0

Rodzice dzieci z Niemenczyna muszą podjąć decyzję do jakiej szkoły wyślą swoje pociechy. Czy będzie to polskie Gimnazjum?

GIMNAZJUM W NIEMENCZYNIE

Pierwsza wzmianka o Gimnazjum im. Konstantego Parczewskiego w Niemenczynie została zanotowana 1772 roku, zaś od roku 1865 szkoła działa regularnie. W szkole uczy się 600 uczniów w 12 klasach. W roku 2012 do matury podeszło 65 uczniów. Wszyscy uczniowie zdawali obowiązkowo maturę z języka polskiego i litewskiego. Średnia ocen z matury litewskiej wyniosła 59,6 %. Ponadto na egzaminie dojrzałości maturzyści wybierali: historię (60 %), rosyjski (60 %), matematykę (40 %), angielski (30 %), biologię (6 %). Ponad 60 % maturzystów ubiega się o indeks na kierunkach: prawo, ekonomia i informatyka. Ok. 5-10 maturzystów rocznie aplikuje na studia w Polsce, najczęściej aplikuje do takich miast jak Szczecin, Łomża, Białystok, Toruń, Suwałki.

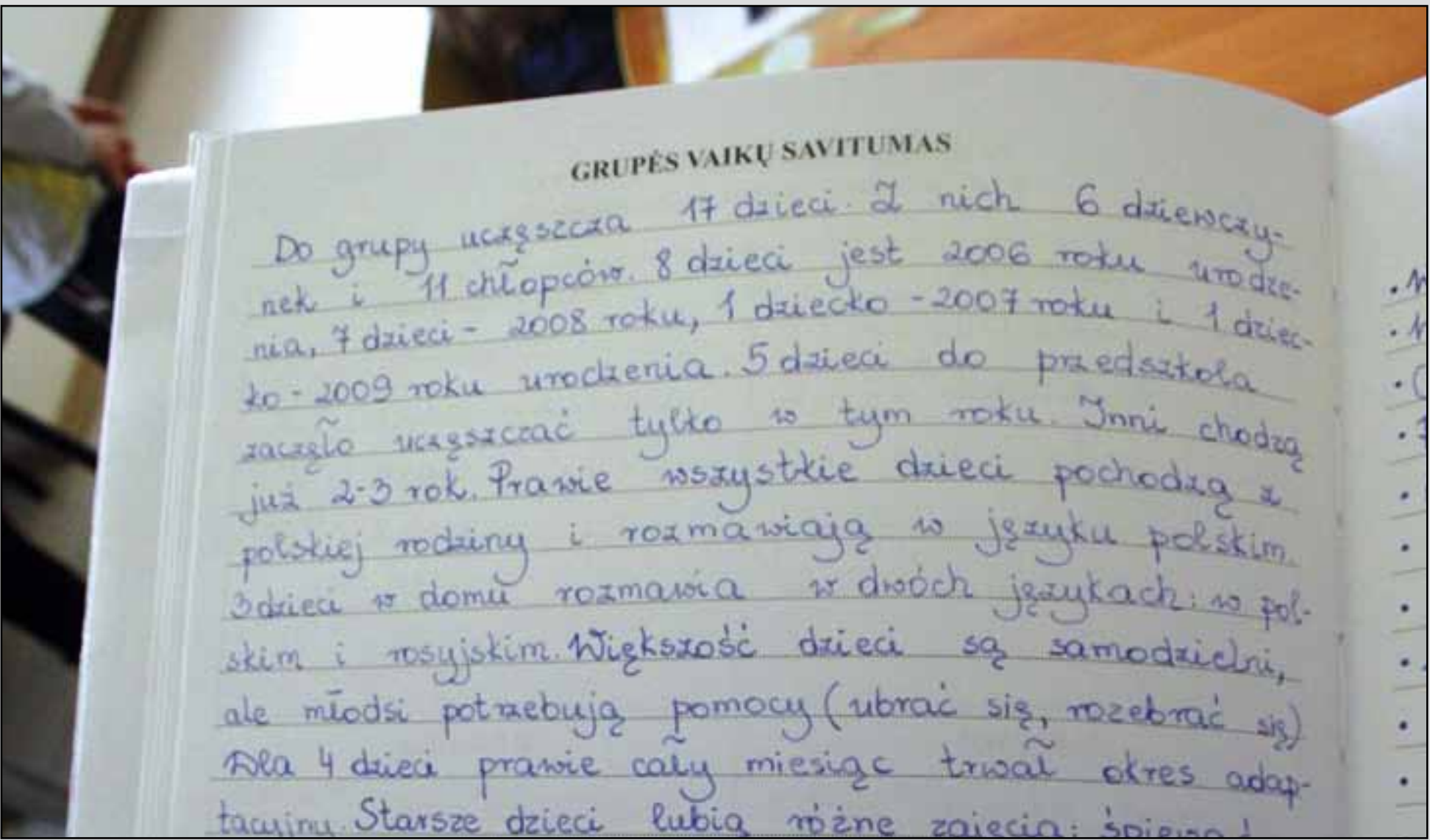

W tygodniu dzieci mają zajęcia zarówno z języka litewskiego, jak i polskiego. Przyglądając się planom lekcji poszczególnych klas, możemy zauważyć, iż w 3 klasie szkoły podstawowej dzieci mają w programie 7 godzin tygodniowo zajęć z języka polskiego oraz 4 godziny tygodniowo zajęć z języka litewskiego. W 8 klasie ta proporcja zanika, uczniowie mają 5 godzin zajęć tygodniowo zarówno z języka polskiego, jak i litewskiego. Szkoła najprawdopodobniej stara się położyć największy nacisk na poprawność języka polskiego od najmłodszych lat, gdyż w kolejnych latach wszystkie zajęcia są prowadzone w języku polskim. Dzieci, które rozpoczynają edukację w polskiej szkole w Niemenczynie najczęściej znają język polski z domu. Jednak poprawność tej polszczyzny jest na bardzo różnym poziomie.

POLSKIE PRZEDSZKOLE W NIEMENCZYNIE

Przedszkole w Niemenczynie zostało otwarte 1978 roku. Placówka zlokalizowana przy ulicy Piliakalnio przyjmuje dzieci do lat 4. Przedszkolaki uczęszczają do 11 grup, w tym 5 polskich, 5 litewskich i 1 rosyjskiej, w każdej grupie jest około 15 dzieci. Z relacji opiekunki wynika, iż do grup zazwyczaj są zapisywane dzieci tej samej „narodowości”. W polskich grupach zajęcia odbywają się w języku polskim. Plan zajęć jest dostarczany z kuratorium w języku litewskim, a następnie tłumaczony na język polski przez opiekunki przedszkolne. Codziennie jest wypełniany dziennik aktywności, w którym – pomimo litewskiego szablonu – pisze się po polsku. Także inne elementy związane z codziennym użytkowaniem, takie jak: szafki dziecięce, książki, informacje na tablicy ogłoszeń są w języku polskim. Dzieci poza codziennymi aktywnościami przygotowują występy na specjalne uroczystości, jak np. Jasełka. Wszystkie uroczystości są przygotowane w sekcjach językowych, dzieci nie mają wspólnych występów np. polsko-litewskich. Jedynymi dniami, które są celebrowane wspólnie przez każdą grupę językową w przedszkolu, są akademie z okazji litewskich świąt narodowych. Decyzja o edukacji przedszkolnej dzieci w określonej grupie ma zwykle dalszy wpływ na decyzję wyboru szkoły. W przypadku, kiedy rodzic postanowi zapisać dziecko do litewskiej grupy, najprawdopodobniej konsekwentnie zapisze dziecko do litewskiej szkoły. Te proporcje są już widoczne w szkole podstawowej.

KOŚCIÓŁ W NIEMENCZYNIE

Współcześnie w Niemenczynie jest tylko jedna świątynia – kościół rzymskokatolicki. Parafia niemenczyńska liczy ok. 20.000 mieszkańców, z czego – według szacunków proboszcza Eduardasa Kristukasa – ok. 5% jest praktykującymi katolikami. Oznacza to, że co niedzielę w 3 odprawianych mszach uczestnicy łącznie ok. 1000 wiernych. Liczebność wiernych podczas mszy w pozostałe dni tygodnia to ok. 3 osób. Z kolei na nabożeństwach okolicznościowych (w maju, czerwcu i październiku) uczestniczy nawet ok. 1000 osób. Według proboszcza tutejszy katolicyzm to nie wiara, ale tradycje rodzinne.

P67 Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych takich jak msze, wspólne modlitwy czy spotkania religijne?

		Częstość	Procent
Ważne	1 tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	3	1,3
	2 tak, raz w tygodniu	80	35,7
	3 tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	56	25,0
	4 tak, kilka razy w roku	60	26,8
	5 w ogóle w nich nie uczestniczę	23	10,3
	Ogółem	222	99,1
Braki danych	0	2	,9
Ogółem		224	100,0

Proboszcz Eduardas Kristukas w Niemenczynie jest już od 6 lat, co oznacza, że czas jego posługi w tym miejscu dobiega końca. Episkopat litewski stosuje zasadę kadencyjności proboszczów (na 7 lat), w praktyce zdarza się jej przekroczenie, ale nie dłużej niż na 10 lat.

W kościele są trzy chóry: litewski (6 osób), polski młodzieżowy (20 dziewcząt) i polski chór dorosłych (20 kobiet, głównie starszych).

Sukcesem proboszcza jest wzrost liczby ministrantów: gdy nastał na parafii było ich sześciu, dzisiaj jest aż 24, w wieku od 9 do 24 lat. Jak podkreśla proboszcz, od czasu wojny w Niemenczynie nie było żadnego powołania. Jak podkreśla, również żaden z obecnie posługujących starszych wiekiem ministrantów nie planuje dla siebie życia konsekrowanego.

Parafia dystrybuuje trzy gazety:

- po polsku: miesięcznik „Spotkanie”, wydawany w Wilnie (parafia otrzymuje 120 egzemplarzy)
- po polsku: tygodnik „Dzień Pański”, wydawany przez ojców Paulinów w Częstochowie (proboszcz otrzymuje ok. 500 egzemplarzy, które dystrybuuje w Niemenczynie i w sąsiedniej parafii, gdzie również jest proboszczem)
- po litewsku: tygodnik „Niedziela” – rozchodzi się ok. 1000 egzemplarzy

Kościół w Niemenczynie był jednym z siedmiu kościołów ufundowanych w 1387 r. przez Władysława Jagiełłę na pamiątkę przyjęcia przez kraj wiary katolickiej. Pierwszy niemenczyński kościół drewniany był pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Panny Marii i św. Michała Archanioła. W tamtym czasie przy kościele był rynek, a Jagiełło zezwolił plebanowi posiadać karczmę. Od 1501 r., na mocy listu wielkiego księcia Aleksandra, nabożeństwa mogły odprawiane także w języku litewskim.

W drewnianej postaci kościół przetrwał do najazdu Rosjan na Litwę (w 1665 r.), podczas którego kościół spłonął. Świątynia została odbudowana przez mieszkańców w 1680 r., ale już w 1708 r. została spalona po raz drugi – podczas najazdu szwedzkiego. Zniszczony i chylący się ku upadkowi kościół wówczas rozebrano, a proboszcz niemenczyński, kanonik smoleński ks. Cherubin Stankiewicz, postawił własnym kosztem nową drewnianą świątynię. Kościół ten wraz z miasteczkiem spłonął doszczętnie w pożarze 20 sierpnia 1842 r. Trzecia świątynia (ze szpitalem kościelnym) spłonęła 20 sierpnia 1842 r. w trakcie pożaru miasteczka. Ówczesny proboszcz, ks. Antoni Kitkiewicz podjął decyzję odbudowy kościoła. Dzięki ofiarności parafian i wsparciu właściciela pobliskiego Czerwonego Dworu – Aleksandra Parczewskiego, udało się w 1848 zebrać fundusze na budowę istniejącego do dzisiaj murowanego kościoła pod wezwaniem św. Michała Archanioła. Projektantem nowego kościoła był Józef Mackiewicz. W głównym ołtarzu znajduje się kopia obrazu Rafaella „Przemienienie Pańskie” pędzla Róży Parczewskiej. Organy pochodzą z Katedry wileńskiej (przeniesiono je w połowie XIX w.). Na marginesie warto dodać, że ok. 1775 r. proboszczem w Niemenczynie był Adam Naruszewicz.

Kościół, który obecnie znajduje się w Niemenczynie, powstał w latach 1851–1857. Aktu konsekracji świątyni dokonał bp. Wacław Żyliński w 1855 r.

CEREMONIA ZAŚLUBIN I WESELE W NIEMENCZYNIE

Orszak ślubny jest ustawiony hierarchicznie. Tuż za młodą parą podążają „swat” i „swatja” – odpowiednik polskich świadków (wbrew zbieżności nazwy z dobrze znaną w Polsce instytucją swata / swatki). Następnie za nimi idą „druzbanci” – pierwsza para drużbantów to „marszałek” i „marszałkini”, dalej podążają „asy-

stenci” z „asystentkami”. Swatów i marszałków może być tylko po jednej parze, liczba asystentów nie jest ściśle określona. Zadaniem orszaku jest odprowadzenie młodych w „dorosłe życie”. Ekspozowane role młodzieży w ceremonii na drugi plan oddalają znaczenie rodziców młodej pary.

„Wieczór panieński”

Para młoda wraz z orszakiem weselnym oczekują na rozpoczęcie ceremonii zaślubin

Goście weselni

Para młoda przyjmują Sakrament Eucharystii

Goście weselni składają życzenia nowożeńcom

Para młoda wraz z orszakiem weselnym wykupują kluczyk do zrobionego szlabanu – Panie płacą łakociami, Panowie alkoholem

P33 Są różne opinie na temat małżeństw ludzi różnej narodowości. Z którą z nich się Pan(i) zgadza?

		Częstość	Procent
Ważne	1 ludzie różnej narodowości nie powinni pobierać się między sobą	13	5,8
	2 lepiej jest, gdy mąż i żona są tej samej narodowości, ale nie jest to konieczne	56	25,0
	3 nie ma znaczenia, jakiej narodowości są mąż i żona	151	67,4
	4 inna (jaka?)	2	,9
	Ogółem	222	99,1
Braki danych	0	2	,9
Ogółem		224	100,0

P34 Jak zdaniem Pana(a) sprawa ma się z ludźmi różnego wyznania? Z którą z nich się Pan(i) zgadza?

		Częstość	Procent
Ważne	1 ludzie różnego wyznania nie powinni pobierać się między sobą	28	12,5
	2 lepiej jest, gdy mąż i żona są tej samej wiary, ale nie jest to konieczne	82	36,6
	3 nie ma znaczenia, jakiego wyznania są małżonkowie	107	47,8
	4 inna (jaka?)	5	2,2
	Ogółem	222	99,1
Braki danych	0	2	,9
Ogółem		224	100,0

Panna młoda częstuje zabranych gości cukierkami

Stół weselny

Para młoda po ceremonii zaślubin wiesza na lokalnym moście kłódkę symbolizującą miłość i trwałość związku

„Wiejski stół” – na którym znajdują się czarny chleb słonina i swojskie wyroby wędliniarskie

Tradycyjnie rodzice państwa młodych witali ich chlebem i solą

ŻYDZI W HISTORII NIEMENCZYNA

Pod koniec XIX wieku Żydzi stanowili większość mieszkańców Niemenczyna – w 1887 r. było ich 634 z 886 ogółu. W miasteczku były wówczas trzy bożnice. Żydzi utrzymywali się głównie z handlu i rzemiosła, a rzadko zajmowali się rolnictwem. Na początku XX wieku, Żydzi posiadali w Niemenczynie 159 domów, przy czym Polacy 61.

18 rodzin żydowskich posiadało sklepy i kramiki. Krawiectwem zajmowała się rodzina Chona Gordona i Notika Jankiela, kuśnierstwem Isaak Izgur. Szewcami byli Mejer Lewinson i Mojżesz Finkel, fryzjerami Chakel Gfuch, Dawid Gfuch i Arkur Schoma, dorożkarzami Jankiel Niemenczyński, Narusza Szapiro i Samuel Gordok. Listonoszem był Abraham Gfuch. Smolarnia należała do Berko Gfuch, a apteka do Samuela Berenszteina.

Po I wojnie światowej, w gminie, której siedzibą był Niemenczyn, zamieszkiwało 12400 Polaków, 778 Żydów oraz 247 Rosjan. Większość z tych Żydów zamieszkiwała Niemenczyn. Żydzi posiadali drewnianą synagogę. Funkcję rabina w 1938 r. pełnił

Sznaper Tdola, zamieszkały przy ul. Listopadowej. Rozpoczęto, prawdopodobnie za jego czasów budowę nowej bożnicy. Żydzi posiadali społeczną organizację „Pomoc humanitarna”, która zrzeszała 100 mężczyzn, a której celem było niesienie pomocy niezamożnym rodzinom żydowskim. Przewodniczył jej Leiba Lewenson, a sekretarzem był Leiba Kremer. Organizacja została przez władze rozwiązana w 1939 r.

19 września 1941 r. władze niemieckie wydały tajny rozkaz numer 3138, zobowiązujący organa policyjne i wójtów gmin, by wszystkich Żydów kierować do getta. W dniu 20 września 1941 r. miejscowa policja poinformowała Żydów, że zobowiązani są za kilka godzin stawić się przed gmachem synagogi w Niemenczynie. Zezwolono im wziąć rzeczy osobiste i kosztowności. Stawiło się 700 osób. W synagodze dokonano rewizji, w której cenne przedmioty i ubrania zabierano. O godzinie 13.00 ustawiona w czterorząd, a otoczona przez 100 hitlerowców i policjantów kolumna ruszyła w kierunku Wilna. Po przejeździe 2 kilometrów, kolumna skręciło w prawo, w las. W trakcie marszu, Żydzi zorientowali się, że zostaną zabici. Gdy zobaczyli wykopane doły o 80

metrach długości i 3 metrach szerokości, rzucili się do panicznej ucieczki. W odpowiedzi ich strażnicy użyli broni. Zagłada Żydów trwała od 4 do 5 godzin. Zginęło 128 mężczyzn, 176 kobiet i 99 dzieci. Stu osobom udało się uciec.

Demografia			
Rok	Liczba ludności ogółem	Liczba Żydów	Odsetek ludności żydowskiej
1885	471	340	72,19 %
1897	886	634	71,56 %
początek lat 20-tych		778	

Źródła: J. Krz., Niemenczyn, w: Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, red. B. Chlebowski, W. Walewski, t. VII, Warszawa 1886, s. 85; H. Borkowski, Niemenczyn. Historia i współczesność, Wilno 2003, s. 30, 36.

W miejscu gdzie była synagoga powstało, nieczynne już teraz kino TAIKA.

Tablica pamiątkowa na byłej synagodze w Niemenczynie

Przykłady domów, które prawdopodobnie (według jednego z mieszkańców) należały do Żydów

Droga do miejsca Zagłady

Zniszcze na pomniku Zagłady

Miejsce zagłady niemenczyńskich Żydów zostało upamiętnione tablicą, z napisami litewskimi i w jidysz.

„CZY CMENTARZ ŻYDOWSKI PO DRODZE DO ŁOSIÓWKI ISTNIEJE?”*

* Fragment listu, który w 1962 r. otrzymała jedna z mieszanek Niemenczyna – Zofia, od swojej żydowskiej koleżanki. Autorka listu, pochodząca z Niemenczyna, w czasie wojny uciekła na Białoruś, skąd, po dwu latach ukrywania się w lasach, została wysłana do łagrów w Niemczech. Po wyzwoleniu obozu przez Francuzów, wyjechała do Szwajcarii, gdzie założyła rodzinę. Odpowiedzi na jej pytanie o żydowski cmentarz można szukać na powyższych zdjęciach. Cmentarz istnieje, choć, pewnie nie taki jak go autorka listu pamiętała. Obecność Żydów w Niemenczynie, nieznacznie widoczna na zniszczonych nagrobkach żydowskich, została upamiętniona na tablicy, ustawionej przez władze miasteczka.

„Tu spoczywają prochy mieszkańców Niemenczyna narodowości żydowskiej. Byli oni myślą, sumieniem i chlubą ich małej Jerozolimy”.

STANISŁAW SZAPIRO

Stanisław Szapiro (Chlonke Sapiro) miał 7 lat, kiedy wraz z najbliższą rodziną był prowadzony do miejsca zagłady niemenczyńskich Żydów. Był wówczas 21 września 1941 r. Wśród około 500 Żydów, szedł do miejsca śmierci w towarzystwie matki (Dora Szapiro), ojca (Efraimas Szapiro), piętnastoletniego brata (Chaima), dziesięcioletniej siostry (Soni) oraz dziadka Movša Szapiro. Siedmioletniemu Stanisławowi udało się uciec w trakcie marszu. Inicjatorką tej ucieczki była matka, która wręczając synowi swoją obrączkę i złoty pierścionek, nakazała mu uciekać. Przez następne tygodnie, Stanisław ukrywał się w lesie, wraz z grupą innych żydowskich mieszkańców, którzy uciekli przez zagładą. Jako jasnowłosey wówczas chłopiec, zbiegał często do miasteczka w poszukiwaniu jedzenia. Z uwagi na nadchodzącą zimę, jeden ze starszych członków grupy zaprowadził Stanisława do znajomego Polaka, mieszkającego niedaleko Niemenczyna. Konstanty i Wiktoria Sokołowscy przyjęli chłopca pod swoją opiekę (mając już pięcioro dzieci). Wielokrotnie Konstanty Sokołowski musiał chować chłopca przed policją, ukrywając go w piecu lub wywożąc w worku z sianem na pole. Po II wojnie światowej, Stanisław został przekazany do domu dziecka, ale uciekł stamtąd i wrócił do Sokołowskich. Konstanty przyjął go wówczas jako syna i zadeklarował, że nigdy już nikomu go nie odda. Stanisław został ochrzczony. Wiktoria i Konstanty Sokołowscy (na zdjęciu obok), w 2009 r. zostali nagrodzeni przez Prezydent Litwy Złotym Krzyżem za uratowanie Stanisława Szapiro. Dzięki nim uniknął losu bycia setnym dzieckiem zamordowanym podczas zagłady Żydów w Niemenczynie.

źródło: <http://www.jmuseum.lt/index.aspx?Element=vie-warticle&topicid=448>

CMENTARZE NIEMENCZYŃSKIE

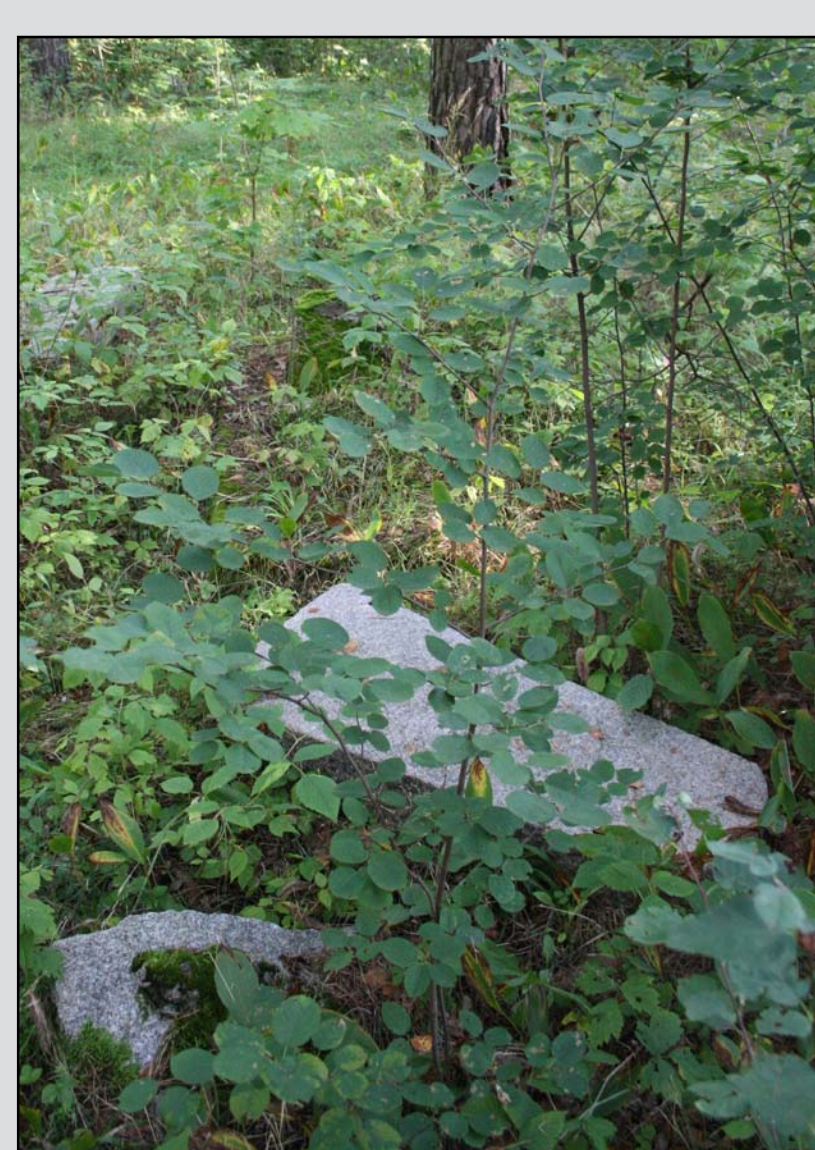
Cmentarz Rzymskokatolicki (grzebalny)

Cmentarz Prawosławny (historyczny)

Cmentarz Żydowski (historyczny)

WSPÓŁCZESNA KUCHNIA WILEŃSKA: RÓŻNORODNOŚĆ SMAKÓW

Pytani o potrawy specyficzne dla regionu mieszkańcy Niemenczyna mają kłopot z odpowiedzią. Lista wskazywanych potraw choć długa zawiera tylko 4 rzeczywiście miejscowe – chleb wileński, kibiny – rozpowszechnione obecnie w rejonie wileńskim pierożki pochodzące z kuchni mieszkających w Trokach Karaimów, wędzone na zim-

no mięso z Kabiszek i piernik wileński bożonarodzeniowy z mąki żytniej. Obok gatunkowych wódek kupowanych w sklepie pije się też „samane” czyli samogon z cukru, ze zboża, z żyta, z pszenicy, z jagód, oczywiście piwo litewskie i obce, podpiwek, wino z jagód i kwas chlebowy. Częsta była odpowiedź, że „nie ma nic specyficznego, jedze-

nie ze sklepu, wszystko pomieszane, takie same, jak na całej Litwie”; „U nas kuchnia wymieszana, nie ma rozróżnienia, wszyscy jemy to samo, tu jest kuchnia polsko – litewsko – rosyjska”; „U nas jada się to, na co mamy ochotę, co jest w sklepie, na co nas stać”.

Potrawy przygotowane na litewskie przyjęcie, wśród nich śledź, sałatka, wędlina.

Cepeliny, podawane z plackami ziemniaczanymi i ozdobione koperkiem

Chlubę Litwy, podsuszane kielbaski, można nabyć w lokalnym sklepie.

Na bazarze w Niemenczynie możemy kupić produkty wyhodowane przez lokalną ludność lub zebrane w lesie.

Pani nalewa litewskie piwo „Svyturys Tauras”, w lokalnym barze

Na stołach niemenczyńskich odnajdziemy takie potrawy, które znamy jako polskie, ale które mogą być zrobione nieco inaczej niż jesteśmy do tego w Polsce przyzwyczajeni, np. barszcz, jak też potrawy, które kojarzą się nam z kuchnią litewską (kołduny, babka ziemniaczana), rosyjską (pielmienie) lub z innymi kuchniami słowiańskimi - białoruskie dranniki czy ukraińskie warienniki i wreszcie potrawy kaukaskie (szaszłyk) czy środkowo-azjatyckie (płow, manty), a więc to, co należy raczej określić jako post-sowiecka kuchnia imperialna (makaron po marynarzku czyli kluski z konserwą!) obejmująca także różne elementy nie-rosyjskie. Są jednak dość wyraźne markery

kuchni litewskiej – to cepeliny (78% wskazań) i kuchni rosyjskiej – pielmienie (48%) podczas gdy rozmaite warianty polskich pierogów (także tzw. ruskie) gubią się w tym przeciwstawieniu a markerami kuchni polskiej są flaki („lenkija sriuba”) (23,1%) i bigos (15%). 19,7% badanych podkreśla, że kuchnia tutejsza jest wymieszana, 21,8% odpowiada, że nie wie, co jest charakterystyczne dla kuchni rosyjskiej, 19,2% Polaków odpowiada, że zapomniało co jest specyficzne dla kuchni polskiej, ale tylko 8,5% nie potrafi wskazać charakterystycznych potraw litewskich. Mamy więc do czynienia na co dzień z kuchnią różnorodną - 59,6% badanych jada w domu rosyjskie pielmienie

a 18,8% cepeliny - łącząc dawne tradycje z masową „imperializacją” sowiecką i obecną globalizacją wielkich sieci handlowych, w której pojawiają się tylko niektóre, izolowane etnokulinarne wyznaczniki tożsamości zbiorowej. Trzeba tu zwrócić uwagę, że inny charakter ma kuchnia święteczna, tyle, że litewska Kūčios i polska Wigilia nie różnią się w doborze 12 dań postnych , w odróżnieniu od prawosławnych odbywających święta w innej porze i według innej tradycji.

KRAJOBRAZ MOTORYZACYJNY NIEMENCZYNA

Posiadanie samochodu było pierwotnie jednym z przyjętych przez nas wskaźników zamożności badanych mieszkańców miasteczka. Obserwacja motoryzacyjnej codzienności Niemenczyna skłania jednak do głębszej refleksji nad występującymi w niej zjawiskami i ich znaczeniami, ukazując niejednoznaczność roli samochodu w życiu człowieka. Indywidualistyczne narracje zakodowane w poszczególnych ma-

szynach tworzą wielowymiarową społeczną historię małego miasteczka 22 lata po odzyskaniu przez Litwę niepodległości. Opowieść ta rozgrywa się w różnorodnych kontekstach łączących ludzi z ich pojazdami, dzięki czemu podróż po motoryzacyjnym krajobrazie Niemenczyna staje się jeszcze bardziej interesującym doświadczeniem.

M8_5 Czy Pan(i), Państwo (w gospodarstwie domowym) ma(ją) na własność...

...samochód?	częstość	% wskazań
Tak	158	70,5
Nie	66	29,5
Ogółem	224	100,0

Audi 100 (C3,1982-91). Jeden z dwóch najczęściej spotykanych samochodów w Niemenczynie. Tu w wersji Avant, czyli kombi. Stan techniczny i ewentualną powypadkową historię widać doskonale.

... O ile sam wcześniej nie umrze śmiercią naturalną. Na drugim planie niszczy Opel Ascona (C,1981-88).

Terenówka – samoróbka na bazie Suzuki Samuraj uchwycona tuż obok lokalnego auto-serwisu.

VW Passat (B3, 1988-96). Równie popularny. Podobnie jak w poprzednim przypadku, najczęściej występują wersje z silnikiem diesla.

Wśród samochodów użytkowych dominują wozy produkcji radzieckiej. Na zdjęciu GAZ-53, (1961-93).

Łada Niwa ‘1978 zupełnie jak nowa. Odbudowana przez pana Wojciecha, rzemieślnika-artystę. W jego kolekcji znajduje się kilka innych ciekawych samochodów i motocykli – część z nich ukończył, nad innymi wciąż pracuje.

Największym powodzeniem cieszą się auta produkcji niemieckiej, zwłaszcza Audi. Jednak średni wiek tych wozów należy szacować (optymistycznie) na ok. 20 lat.

Ten UAZ-452D (1965-85) służył kiedyś w wojsku. Aktualny właściciel remontuje go w przydomowym ogródku.

Honda Civic (1995-2000). Chałupnicze metody napraw i przeróbek samochodów są w Niemenczynie powszechne. Ten przykład tuningu wygląda na ich tle zupełnie niewinnie.

„Narodowa maszyna”. Samochód wyższej klasy średniej, dostępny aktualnie za niewielką cenę jest w stanie przeżyć niejednego mieszkańca Niemenczyna...

Czasem można natknąć się na radziecki samochód osobowy. Ten Moskwicz 412 (1967-96) to „odjazdowy emeryt”, jak głosi napis na tylnej szybie.

Wieczorny spot naprzeciwko domu kultury. Do „Szybkich i wściekłych” trochę brakuje, ale przynajmniej można posłuchać muzyki z samochodowego odtwarzacza.